

”Det där förebyggande och hälsofrämjande får stryka på foten när tiden är knapp”

- En kvalitativ studie om skolkuratorers upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande.

Av: Anna-Maja Jansson och Sara Eriksson

Handledare: Héléne Lagerlöf
Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp
Examensarbete i socialt arbete | vårterminen 2016
Programmet för socialt arbete med storstadsprofil

Sammanfattning

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka förutsättningar skolkuratorer i Stockholm upplever sig ha för att arbeta förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa bland unga. Studien har en kvalitativ ansats då nio intervjuer med skolkuratorer verksamma på gymnasieskolor i Stockholmsområdet har genomförts. Delar av Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrater och deras handlingsutrymme samt en organisationsteori från Abrahamsson (2000) användes för att analysera empirin. Resultatet visade att de intervjuade skolkuratorerna upplevde sig ha varierande förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa bland eleverna. Vidare framkom att det är otydligt definierat, både i skollagen (2010:800) och på de enskilda arbetsplatserna, vad det innebär i praktiken att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Genomgående uttryckte skolkuratorerna en önskan om att arbeta mer på gruppnivå vilket också var deras definition av förebyggande och hälsofrämjande arbete. Resultatet visade att skolkuratorernas ambitioner inte stämde överens med hur de beskrev att de arbetade. Avslutningsvis diskuteras skolkuratorernas upplevda svårigheter med att vara den enda personen som bedriver psykosocialt arbete i en organisation som skolan, där fokus främst är måluppfyllelse.

Titel: ”Det där förebyggande och hälsofrämjande får stryka på foten när tiden är knapp” - En kvalitativ studie om skolkuratorers upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande.

Författare: Sara Eriksson och Anna-Maja Jansson

Nyckelord: Skolkurator, förebyggande, hälsofrämjande, handlingsutrymme, förutsättningar, skollagen

Abstract

The aim of this study was to investigate how school counsellors in Stockholm experienced their work conditions and their own abilities to work with mental health prevention and health promotion among young students. The study was conducted through nine qualitative interviews with school counsellors at nine upper secondary schools, in the Stockholm area. To analyze the empirical data, we have used parts of Lipskys (2010) theory about “street level-bureacrats” and their discretion, and Abrahamssons (2000) theory about organization. The results showed different conditions and abilities among the interviewees for working with prevention and health promotion projects among young students. Our results also showed that the Swedish Education Act and school counsellors job descriptions was vaguely defined regarding the prevention and health promotion projects. Throughout the interviews, the school counsellors expressed a desire to work more with group projects, which was also their definition of prevention and health promotion. The results also showed an inconsistency between the school counsellors ambitions and the way they currently carry out their work. In the conclusion we discuss how the school counsellors feel about being the only employee that works with social work, in organisations that primarily focus on achievements.

Titel: "Prevention and health promotion projects are given lower priority when there is no time"
- A qualitative study of school counsellors perceived potential for working preventative and health promoting"

Authors: Sara Eriksson and Anna-Maja Jansson

Key words: School counselor, prevention, healthpromoting, discretion, working conditions, education act

Förord

Vi vill börja med att tacka er skolkuratorer som tog er tid att låta oss intervjua er. Det har varit väldigt lärorikt och spännande att få ta del av era öppenhjärtliga berättelser och besöka era respektive arbetsplatser. Ni har alla inspirerat oss och ni gör ett fantastiskt viktigt jobb. Stort tack till er!

Vi vill också rikta vårt varmaste tack till vår handledare Héléne Lagerlöf för givande samtal, värdefulla råd och snabb respons. Tack för ditt stora engagemang! Hjärtligt tack till våra underbara vänner och familjer för er pepp och hjälplighet under denna period. Speciellt tack till Jacqueline och Janina för både goda råd och en massa härliga skratt.

Extra tack till My för att du är du och har varit vår lilla solstråle när vi som mest behövt det.

Sist men inte minst vill vi rikta vårt största tack till varandra för gott samarbete, hårt slit och många långa roliga stunder med mycket skratt.

Sara Eriksson och Anna-Maja Jansson

Maj 2016

Stockholm

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE.....	2
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.3 BEGREPPSDEFINITION	3
1.4 DISPOSITION OCH ARBETSFÖRDELNING	4
2. BAKGRUND	5
2.1 HISTORISK BESKRIVNING AV SKOLKURATORNS YRKESROLL	5
2.2 SKOLKURATORNS UTBILDNING OCH DAGENS ARBETSUPPGIFTER.....	5
2.3 DEN NYA SKOLLAGEN	6
3. TIDIGARE FORSKNING	7
3.1 SKOLKURATORNS IDEALA OCH FAKTISKA ARBETSUPPGIFTER.....	7
3.2 HANDLINGSUTRYMME OCH LEGITIMITET INOM YRKESROLLEN.....	8
3.3 SKOLKURATORNS ARBETSVILLKOR	9
3.4 SAMMANFATTNING	10
4. TEORETISK REFERENSRAM.....	11
4.1 HANDLINGSUTRYMME.....	11
4.2 ORGANISATIONSTEORI	13
4.3 DEN TEORETISKA REFERENSRAMENS ANVÄNDNING	14
5. METOD	15
5.1 FÖRFÖRSTÅELSE.....	15
5.2 METODVAL.....	15
5.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	16
5.3.1 <i>Urval</i>	16
5.3.2 <i>Intervjuer och transkribering</i>	17
5.4 ANALYSMETOD	18
5.5 TROVÄRDIGHET, TILLFÖRLITLIGHET, GENERALISERINGSANSPRÅK	19
5.6 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	20
5.7 METODDISKUSSION	21
6. RESULTAT OCH ANALYS	22
6.1 PRESENTATION AV RESPONDENTERNA.....	22
6.2 FÖREBYGGANDE OCH HÄLSOFRÄMJANDE ARBETE.....	23
6.2.1 <i>Tolkning av skollagens budskap</i>	23
6.2.2 <i>Betydelsen av arbetsbeskrivning</i>	24
6.2.3 <i>Hur det förebyggande och hälsofrämjande arbetet bedrivs</i>	26
6.3 UPPLEVDA FÖRUTSÄTTNINGAR ATT ARBETA FÖREBYGGANDE OCH HÄLSOFRÄMJANDE.....	30
6.3.1 <i>Tillgänglighet och tillräcklighet som förutsättning</i>	30
6.3.2 <i>Praktiska förutsättningar</i>	31
6.4 ATT ARBETA I SKOLAN SOM ORGANISATION	33
6.4.1 <i>Betydelsen av utvärdering och uppföljning</i>	33
6.4.2 <i>Organisationens betydelse för arbetet</i>	34

7. AVSLUTANDE DISKUSSION	37
7.1 DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	37
7.2 FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA FORSKNING	39
REFERENSLISTA	41
BILAGA 1.....	45
BILAGA 2.....	47

1. Inledning

Vi lever idag i en värld med en global ekonomisk konkurrens vilket ökar kravet på ungas utbildning. Antalet högskoleutbildade har fördubblats under det senaste decenniet och detta ställer stora krav på förändringar av utbildningssystemet, både för de ungdomar som väljer att studera vidare efter gymnasiet men också för de ungdomar som går ut i yrkeslivet direkt. Det finns tecken som tyder på att den psykiska ohälsan ökar mer bland unga i Sverige jämfört med andra höginkomstländer till följd av denna omställning (Bremberg & Eriksson 2010:162).

Enligt Skolverket (2014) går 98% av alla som gått ut årskurs nio vidare till att studera på gymnasiet. De allra flesta gymnasieutbildningar innebär heltidsstudier vilket betyder att en gymnasieelev tillbringar den största delen av sin dag i skolan. Forskning visar att en lyckad skolgång är den viktigaste skyddsfaktorn för ungas hälsa och framtid (se Gustafsson 2010:156 ; Socialstyrelsen 2010:237-238). Detta gör det viktigt att ta hänsyn till elevernas välbefinnande, både som ett mål i sig och som en faktor som påverkar förmågan att lyckas i skolan. Vidare visar forskning att dessa samband gäller på individnivå men att det även kan förväntas vara ett rimligt samband på gruppnivå såsom skolklass och skolnivå (Gustafsson et al. 2010:156).

Socialstyrelsen (2010) konstaterar att ett tidigt studieavslut ger eleven sämre framtidsutsikter. Att gå ur grundskolan med låga eller ofullständiga betyg är en riskfaktor för eleven att i framtiden få psykosociala problem, vilket gör utbildning till en vital faktor för ungas framtid (ibid:11).

Förenta Nationerna (FN) (2014) lyfter att 20 % av världens 14-24 åringar drabbas av psykisk ohälsa någon gång under ett år (ibid:5). Folkhälsomyndigheten (2016) belyser att psykisk ohälsa bland unga har fördubblats de senaste 30 åren (ibid:17). Omkring var femte ung person i Sverige lider av psykisk ohälsa vilket kan ta sig uttryck som ångslan, ångest, magont, huvudvärk och nedstämdhet (Nyberg 2016). Risken att drabbas är som högst i perioden mellan ungdom- och vuxenlivet, medan risken minskar till följd av ålder och mognad (Kessler et al. 2005:601; Patel et al. 2007:1302). Ökningen av psykisk ohälsa kopplas även samman med svenska barns försämrade skolprestationer (Bremberg & Eriksson 2010:147). Media och utbildningspolitiken talar ofta om mindre klasser, fler lärare med högre lön och pedagogiska specialister som lösningar på skolans problem. Däremot talas det sällan om behovet av ett ökat psykosocialt stöd i skolan (Akademikerförbundet SRR 2014:2). Samtidigt visar samstämmig forskning att det finns ett ömsesidigt samband mellan psykisk ohälsa och dåliga skolprestationer. Ett sämre mående påverkar förmågan att studera och skolprestationer kan i sin tur påverka måendet negativt (Folkhälsomyndigheten 2016:3 ; Socialstyrelsen 2014:116).

Socialstyrelsen (2014) understryker vikten av att skolpersonal identifierar tidiga tecken på psykisk ohälsa hos eleverna och ger adekvat stöd innan de fått mer betydande problem (ibid:116). FN (2014) har rekommenderat ett antal åtgärder som kan användas i arbetet med att försöka minska den psykiska ohälsan hos unga. Framförallt betonar FN (2014) vikten av att bemöta ungas behov genom förebyggande insatser i skolan, där fokus bör vara på sociala förmågor, att kunna handskas med komplicerade känslor eller destruktivt beteende (ibid:41-42). I skolor som har ett konsekvent arbetssätt med att stärka elevernas sociala och känslomässiga förmågor minskar elevernas psykiska ohälsa och deras välbefinnande ökar (Bremberg & Eriksson 2010:139).

Skollagen i Sverige ändrades år 2010 (se avsnitt 2) där det bland annat lagstiftades om en samlad elevhälsa vars främsta uppgift ska vara att arbeta hälsofrämjande och förebyggande (prop 2009/10:165:2). Den fjärde januari i år släppte NOVUS (2016) en kartläggning av skolkuratorers arbetssituation. Kartläggningen visar att tre av fyra skolkuratorer inte upplever sig hinna med förebyggande arbete i önskad utsträckning och att viljan att arbeta förebyggande är större än vad verkligheten tillåter (ibid:21-22). Undersökningen visar också att 94 % av skolkuratorer i gymnasieskolan svarar att arbete med psykisk ohälsa är den mest förekommande arbetsuppgiften de har (ibid:31). Nämnd rapport talar för ett glapp mellan politisk ambition och skolkuratorernas vardag, vilket vi finner intressant att fördjupa oss i. Skolkuratoren är den enda anställda i skolan som utövar socialt arbete med eleverna som sin specifika arbetsuppgift och skolans uppdrag är att förmedla kunskap till eleverna. Med en förebyggande och hälsofrämjande verksamhet kan tecken på psykisk ohälsa hos unga upptäckas tidigt och skolans klimat kan förbättras och elevers möjlighet till lärande öka (Socialstyrelsen 2014:102). Utifrån detta anser vi att skolkuratorns roll är av stor betydelse inom det sociala arbetet i skolan och ett viktigt ämne att undersöka vidare.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka vilka förutsättningar skolkuratorer på gymnasieskolor i Stockholm upplever sig ha för att arbeta förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa bland unga. Syftet uppnås genom intervjuer med yrkesverksamma skolkuratorer.

1.2 Frågeställningar

- Hur tolkar skolkuratorerna ordalydelsen “främst förebyggande och hälsofrämjande” i den nya skollagen (2010:800)?
- Hur beskriver skolkuratorerna att de arbetar förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa hos unga utifrån sin tolkning av lagtexten?
- Vilka förutsättningar anser sig skolkuratorerna ha för att kunna arbeta förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa hos unga?

1.3 Begreppsdefinition

I denna del redogörs det för centrala begrepp som används i studien för att underlätta för läsaren.

Elevhälsa:

I Skollagen (2010:800) står det att det för elever i bland annat gymnasieskolan ska finnas en samlad elevhälsa. Elevhälsan ska bestå av medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser och den ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. För den psykosociala insatsen ska det finnas tillgång till en skolkurator (Skollagen 2010:800, 2 kap. 25 §). Elevhälsans uppdrag när det gäller psykisk ohälsa på det individuella planet är att bidra till att varje elev ges förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt mot utbildningens mål (Socialstyrelsen 2014:120). I förarbetet till Skollagen (2010:800) står det att elevhälsan ska undanröja hinder för lärande, utveckling och hälsa (prop 2009/10:165:276). Elevhälsan har således till uppgift att tidigt uppmärksamma psykiska hälsoproblem så att eleven har möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen (Socialstyrelsen 2014:120). Elevhälsans uppdrag vad gäller psykisk ohälsa mer övergripande är att arbeta förebyggande och hälsofrämjande genom att stärka skyddsfaktorer och minska påverkan av möjliga riskfaktorer (Socialstyrelsen 2014:101,117).

Förebyggande och hälsofrämjande:

Enligt Skollagen (2010:800) ska elevhälsan arbeta *förebyggande* och *hälsofrämjande*. Socialstyrelsen (2014) beskriver att förebyggande arbete och åtgärder innebär att förhindra sjukdomar, skador, fysiska, psykiska eller sociala problem. Det förebyggande arbetet syftar till att reducera riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer för att minska risken för ohälsa, medan det hälsofrämjande arbete syftar till att stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. De hälsofrämjande insatserna kan riktas till individ-, grupp- eller strukturnivå och syftar till att förbättra individens självupplevda hälsa (ibid:28).

Psykisk ohälsa:

Barnens rätt i samhället (BRIS) (2012) menar att psykisk ohälsa inbegriper besvär som inte kan anses tillhöra den normala tonårsutveckling och poängterar att psykisk ohälsa inte är liktydigt med psykisk sjukdom även om lindrigare psykiska besvär kan leda till psykisk sjukdom (ibid:15). Enligt Folkhälsomyndigheten (2016) inrymmer begreppet psykisk ohälsa symptom så som huvudvärk, ängslan, oro eller ångest, trötthet, stress, sömnbesvär, nedsatt psykiskt välbefinnande, självmordstankar och självmordsförsök. I denna studie används Folkhälsomyndighetens beskrivning av psykisk ohälsa som ett övergripande begrepp för de psykiska besvär som ovan nämnts och som inte kan anses tillhöra den normala tonårsutvecklingen.

Unga och Elever: När vi skriver “unga” eller “elever” i denna studie syftar vi till gymnasieelever i åldern 15-20 år.

1.4 Disposition och arbetsfördelning

Uppsatsen består av sju avsnitt där första avsnittet utgörs av inledning, syfte, frågeställning, begreppsdefinition, disposition och arbetsfördelning. Avsnitt två består av en bakgrund som innehåller historisk beskrivning av skolkuratorns arbete, skolkuratorns utbildning och dagens arbetsuppgifter samt en beskrivning av den nya skollagen. I avsnitt tre följer en redogörelse över tidigare internationell och nationell forskning. Det fjärde avsnittet innehåller en beskrivning av studiens teoretiska referensram. Avsnitt fem redogör för studiens valda metod och tillvägagångssätt. I det sjätte avsnittet presenteras studiens resultat och analys vilket följs av slutsats och diskussion samt förslag på vidare forskning i avsnitt sju.

Arbetsfördelningen i uppsatsen har varit att Anna-Maja har haft det övergripande ansvaret för studiens metod och bakgrund medan Saras övergripande ansvar har varit den tidigare forskningen och teorin, även om delarna sammanställts tillsammans. Studiens resterande avsnitt har skrivits gemensamt. Även om det övergripande ansvaret för delar av studien delats upp så är studien ett gemensamt verk som vi båda ansvarar över då vi under hela uppsatsens gång redigerat, korrekturläst och diskuterat samtliga avsnitt.

2. Bakgrund

I detta avsnitt följer en beskrivning av hur skolkuratorns yrkesroll växt fram från 1900-talets början fram tills idag. Vi ger en beskrivning över vad yrket har varit och vad yrket är idag. I avsnittets avslutande del ger vi en beskrivning av den nya skollagen, vad lagen föreskriver, vem som är ansvarig och syftet med ändringen.

2.1 Historisk beskrivning av skolkuratorns yrkesroll

Enligt Isaksson och Larsson (2012) så inrättades tjänsten skolkurator under 1900-talet och år 1942 anställdes de första skolkuratorerna för att hjälpa elever som bedömts inte klara folkskolans normala studietakt. Det dröjde dock några år innan skolkuratortjänsten även inrättades i allmänna läroverk. Vilka uppgifter som tillhörde skolkuratoren respektive skolsyster var inte helt fastställt, men under 50-talet gick diskussionen att skolsystemen skulle ägna sig åt elevernas fysiska hälsa medan skolkuratorns uppdrag formades i förhållande till skolsystemens uppgifter. Skolkuratorns arbete blev bland annat att uppmärksamma elever med särskilda behov eller utreda misstankar om dåliga hemförhållanden (ibid:26-27). Skolöverstyrelsen gav år 1978 ut en arbetsbeskrivning för skolkuratoren formulerad i åtta punkter som bland annat innehöll de första formuleringarna angående förebyggande elevvård. I arbetsbeskrivningen stod det att skolkuratoren bör vara med vid skolplanering, planera integreringsarbete, anordna studiecirkel om samlevnadsfrågor, mobbning eller missbruk. Skolkuratoren gick från att vara vägledande i elevernas kommande yrkes- och studieval till att etableras som yrkesverksam socialarbetare i skolan. Det fanns dock inte någon laglig reglering angående uppdraget (ibid:27-28).

2.2 Skolkuratorns utbildning och dagens arbetsuppgifter

Sedan 1940-talet har, i Sverige, diskussionen förts om pedagogisk, psykologisk eller social utbildning är mest relevant för skolkuratorer (Isaksson & Larsson 2012:25-27). Än idag finns det inga lagreglerade krav på vilken specifik utbildning skolkuratoren bör ha men Akademikerförbundet SSR (2015) skriver att lämplig utbildning för skolkuratorer är socionomexamen. Yrkesrollen har höga krav på självständighet och kunskaper som efterfrågas är till exempel kunskap i sociologi, juridik, psykologi och statsvetenskap (ibid:7). Enligt D-Wester (2005) är skolkuratorns uppdrag på individ-, grupp-, och organisationsnivå och arbetar både akutstyrt och förebyggande med elever och övrig personal på skolan (ibid:9). Skolkuratorns huvuduppgift är att ha barnets behov i fokus och att se till helheten i barnets situation. Helheten i detta fall handlar om att se barnet i skolan, i och utanför klassrummet, i samspel med lärare och

andra elever, studieresultat och inlärningsförmåga men också utifrån elevens hemsituation och fritid (D-Wester 2005:12-13). Utifrån att skolkuratoren är den enda aktören som arbetar med psykosocialt arbete i skolan är det ofta skolkuratorns arbete att se eleven i hela sitt sammanhang där både pedagogiskt men också psykosocialt stöd kan vara relevant (ibid:34). Skolkuratorns roll i detta kan vara att kartlägga elevernas psykosociala arbetsmiljö genom till exempel värdegrundsarbete, gruppsamtal med elever eller klasser eller handledning av övrig skolpersonal (ibid:45). Det övergripande målet för skolkuratoren, precis som övrig verksam personal är att eleverna ska nå de kunskapsmål som finns uppsatta och socialt utvecklas i en miljö som främjar lärandet (ibid:23).

2.3 Den nya skollagen

Skolkuratoren arbetar enligt det övergripande uppdrag för skolans verksamhet som finns angivet i Skollagen (2010:800), läroplaner och förordningar för respektive skolform (Akademikerförbundet SRR 2015:3). Skollagen (2010:800) ändrades år 2010 och verkställdes år 2011. Lagen ersatte den förra skollagen från år 1985 och medförde viktiga förändringar för elevhälsoområdet. Den innehöll mer krav på skolans elevhälsa än tidigare. När vi vidare i studien skriver "skollagen" kommer vi att syfta på följande, om inget annat uppges:

För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses. (Skollagen (2010:800) 2 kap. 25 §)

Elevhälsan ska, som det står bestå av medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser, den ska därmed vara samlad. Syftet med att samla de olika professionerna var att utvidga samarbetet och att framhålla det hälsofrämjande och förebyggande arbetet (prop 2009/10:165:276-277). Enligt Skollagen (2010:800) 2 kap. 8a § är kommunerna ansvariga för resursfördelning till utbildning utifrån elevers behov samt ansvariga för att utbildningen genomförs i enlighet med vad Skollagen (2010:800) föreskriver. Lokalt på skolan

ansvarar rektorn för resursfördelningen. Det är även rektorns ansvar att säkerställa att det finns personal med tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullfölja skolans uppdrag (Skollagen 2010:800 2 kap. 10 §).

I detta avsnitt har skolkuratorns historiska och nuvarande arbetsuppgifter presenterats. Det har även redogjorts för de förändringarna i skollagen som berör skolkuratorns arbete i skolan. I nästa avsnitt redogörs för tidigare forskning inom skolsocialt arbete som är relevant för studien.

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs för tidigare internationell och nationell forskning inom socialt arbete i skolan. Den tidigare forskningen har delats upp i tre teman, "Skolkuratorns ideala och faktiska arbetsuppgifter", "Handlingsutrymme och legitimitet inom yrkesrollen" och "Skolkuratorns arbetsvillkor". Den svenska forskningen berör skolkuratorns yrkesroll inom elevhälsan medan det i internationell forskning inte finns någon entydig översättning för denna profession. Den amerikanska och australienska forskningen som presenteras i avsnittet är studier som handlar om "school social workers", vilket enligt beskrivningar i undersökningarna kan likställas vid de arbetsuppgifter en skolkurator gör i Sverige. Till följd av detta anser vi att den internationella forskningen är relevant för vår studie och i uppsatsen benämner vi yrkesrollen i internationella studier som "socialarbetaren i skolan". I redogörelsen kommer också två FOG-rapporter från Linköpings universitet att tas upp, även om dessa inte är peer-reviewed som de övriga studierna. FOG-rapporterna anses dock, av oss, som tillförlitliga då de är skrivna av forskare och på grund av att det finns lite material om ämnet, anser vi att de är viktiga för vår uppsats.

3.1 Skolkuratorns ideala och faktiska arbetsuppgifter

Backlund (2007) beskriver att skolkuratorns roll i svensk skola är relativt outforskad (ibid:25). I sin studie, som fokuserar på elevvården i grundskolan i Sverige, beskriver Backlund (2007) att de intervjuade skolkuratorernas arbete huvudsakligen bestod av insatser till enskilda elever och stöd till lärare. Studien visade att riktade förebyggande och mer övergripande insatser var ovanliga (ibid:206). Det framkom också att skolkuratorerna önskade att andelen förebyggande arbete skulle vara "betydligt större" (ibid:198). Även Lee (2012) kom fram till liknande resultat genom en enkätundersökning genomförd i Australien, där socialarbetare i skolan svarade på hur det sociala arbetet genomförs (ibid:554). Resultatet visade att socialarbetarna i skolan spenderade mest tid på rådgivande samtal, följt av pappersarbete, ärendehantering och konsultation till annan personal. Socialarbetarna i skolan uppgav i studien att de inte kunde lägga tillräckligt med tid på

arbetsuppgifter som de ansåg som viktiga. De ville spendera mindre tid på administration, vilket även gällde för ärendehantering och individuell rådgivning. Önskvärt var att spendera mer tid på att förbättra skolkultur, engagera eleverna till aktiviteter, gruppövningar, involvera föräldrar och andra samhällsengagerade aktiviteter (Lee 2012:562). Även om svaren skiljde sig beroende på vad deras nuvarande arbetsuppgift var, ville respondenterna ha mer balans i sitt arbete mellan att arbeta på mikronivå (individuell rådgivning, ärendehantering) och att arbeta på makronivå (främjande program/aktiviteter för hela skolan). Några av socialarbetarna i skolan ansåg att fokus i det skolsociala arbetet inte borde ligga på att ”släcka bränder” utan borde inriktas på förebyggande, proaktiva aktiviteter och tidigare insatser. En annan anledning till varför det fanns svårigheter i att arbeta med de ”viktiga” arbetsuppgifterna var att det uppstod konkurrens mellan behoven, att ta hand om en akut situation tog tid ifrån att prioritera förebyggande och tidiga insatser (ibid:563).

Ovanstående studiers resultat om vilken arbetsuppgift som utförs mest av skolkuratorer ligger i linje med Agrestas (2004) resultat, när hon genom en enkätstudie i USA undersökt handlingsutrymmet för socialarbetare i skolan, skolpsykologers och studie- och yrkesvägledares yrkesroll. Syftet med studien var att undersöka vilka arbetsuppgifter de olika yrkesrollerna genomförde och om dessa upplevdes som passande samt om de skulle vilja ändra på arbetsuppgifterna (ibid:153). Resultatet visar att den genomsnittliga socialarbetaren i skolan spenderade den mesta av sin tid på tre olika arbetsuppgifter; individuell rådgivning, grupprådgivning och konsultation till andra lärare (ibid:154). Socialarbetarna i skolan antydde att de egentligen skulle vilja använda mer tid till individuell- och grupprådgivning och mindre tid till att konsultera lärare och administrativ personal (ibid:159).

3.2 Handlingsutrymme och legitimitet inom yrkesrollen

Ett annat resultat Backlund (2007) kommer fram till i sin studie är att skolkuratorernas yrkesbeskrivning var diffus och att skolkuratorerna själva uppfattade yrkesrollen som otydlig samt att arbetet främst styrdes av det egna intresseområdet, rektorns förväntningar eller av deras sunda förnuft och känsla (ibid:196, 241). Vidare menar Backlund (2007) att en kombination av en svag reglering, oklar yrkesroll, avsaknad av en egen teknologi och låga status gör att skolkuratoren blir extra känslig för omgivande förväntningar i den direkta arbetsmiljön (ibid:241).

Även Isaksson (2014) har i sin artikel undersökt skolkuratorers handlingsutrymme utifrån teoretiska begrepp så som jurisdiktion och legitimitet (ibid:48). Enligt Isakssons (2014) studie var

arbetsuppgifterna för skolkuratorer svagt utformade, vilket medförde att handlingsutrymmet i grunden var stort och gjorde utrymmet för förhandlingar stort (Isaksson 2014:51). Isaksson (2014) beskriver att skolkuratorerna bedömde att deras arbetsbeskrivning var en viktig del av handlingsutrymmet och att otydliga arbetsbeskrivningar begränsade det skolkuratoriva arbetet. Detta kunde medföra att det uppstod fler lägen för förhandling med andra yrkesgrupper så som lärare, om skolkuratorns befogenhet (ibid:53). Sammanfattningsvis menar Isaksson (2014) att skolkuratorerna i stor utsträckning gav exempel på att deras arbete hade låg legitimitet både hos lärare och rektorer även om de sedan lagändringen år 2010 erhållit en bättre reglerad ställning inom elevhälsan (ibid:61). Isaksson (2014) tar också upp att flera av skolkuratorerna uppgav att deras arbete inte utvärderades. Detta upplevdes inte som frihet, utan som ett osynliggörande och något som de tyckte skadade deras legitimitet (ibid:54).

Hylander (2011) har studerat vilka föreställningar lärare, rektorer och elevhälsans professioner har om sitt eget och andras uppdrag i elevhälsan (ibid:24). Skolkuratorerna i studien upplevde att andra professioner inom skolan hade en diffus uppfattning om vad deras arbetsuppgifter var, vilket de till viss del lade på sig själva och menade att de måste profilera sig bättre. De framhöll att de inte kan sitta och vänta på instruktioner om vad en skolkurator ska göra utan att de måste definiera detta själva. När skolkuratorerna svarade på vilka förväntningar som de trodde att andra inom elevhälsan samt deras ledare hade på dem, upplevde de att det ibland uttrycktes att deras arbetsuppgifter likväl kunde genomföras av andra kollegor (ibid:25). Sammanfattningsvis menar Hylander (2011) att skolkuratorerna hade förmåga att arbeta på olika nivåer, det vill säga både på individ-, grupp- och organisationsnivå (ibid:28).

3.3 Skolkuratorns arbetsvillkor

Isaksson (2014) beskriver i sin artikel att organisationen av det skolkuratoriva arbetet påverkar vilka insatser som kan sättas in på individnivå och gruppnivå (ibid:55). Isaksson (2014) beskriver hur skolkuratorerna i hennes studie talade om bristande resurser och hur en följd av detta var att utrymmet för förebyggande arbete blev mindre, vilket då bidrog till ett akutstyrt skolkuratorivt arbete (ibid:56). Även Lees (2012) australienska studie berör arbetsvillkoren för socialarbetare i skolan. Majoriteten av respondenterna hade en tillsvidareanställning och mindre än hälften (47%) arbetade heltid (ibid:557). Studien visade också att en genomsnittlig socialarbetare i skolan tog emot 5,86 elever per vecka. Flera av respondenterna upplevde att arbetsbelastningen var det som gjorde det svårt för dem att spendera tillräckligt med tid på de arbetsuppgifter de egentligen ansåg som viktiga, som nämndes i avsnittets första tema. Aspekter som nämndes som möjlig påverkan

till detta var bland annat att de hade en tjänst som var utspridd på flera skolor och att de endast var deltidsanställda (Lee 2012:563). Respondenterna uppgav att för att en förändring ska till måste det tillsättas mer personal, mindre arbetsbelastning och mer arbetstimmar, vilket också skulle göra arbetet med effektivt (ibid:564).

Även Hylander och Ahlstrand (2013) har undersökt skolkuratorns arbetsvillkor i Sverige genom en undersökning av vilka föreställningar som de olika professionerna som ingår i elevhälsan har om elevhälsans organisering och ledning. Detta gjorde de genom fokusgruppsintervjuer, vilka ägde rum år 2007, innan ändringen av den svenska skollagen (ibid:9). Resultatet visade bland annat att skolkuratorer upplevde att det saknades ledning på den lokala skolan, vilket medförde att resurserna inte användes på de sätt som de möjligen skulle kunna gjorts. Skolkuratorer menade också att det viktigaste var rektorns inställning till elevhälsa och att det fick stor mening för kulturen på skolan (ibid:13).

3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar både nationell och internationell forskning att arbetet inriktas mycket på att "släcka bränder" genom individuella samtal och mindre på det förebyggande arbetet, vilket egentligen var önskvärt att lägga mer tid på. Skillnad finns dock i en amerikansk studie där socialarbetaren i skolan istället önskade mer tid åt det enskilda samtalet med eleven och mindre tid åt lärarkonsultation. Vidare visar svenska studier att skolkuratoren har ett stort handlingsutrymme, där arbetet inte är tillräckligt definierat gentemot andra yrkesgrupper på skolan och det saknas en egen tydlig teknologi. Resultat visar att avsaknaden av utvärderingar i arbetet inte upplevs som frihet utan som ett osynliggörande av skolkuratorns arbete och skadar dess legitimitet. Slutligen visar svensk och australiensk forskning att hög arbetsbelastning också inverkar på möjligheten att utnyttja tiden till de arbetsuppgifter de ansågs vara viktigast. Den tidigare forskning som presenterats har vi för avsikt att använda i vår analys där vi jämför vår studie med det redan befintliga fältet. Det som skiljer vår studie från redan tidigare presenterad forskning är att vår studie är inriktad specifikt på det förebyggande och hälsofrämjande skolkuratoriva arbetet och i vilken mån skolkuratorerna upplever sig ha förutsättningar att utföra detta, i enlighet med skollagen (2010:800).

I ovan avsnitt har en presentation av tidigare forskning redogjorts för. Skolkuratorns ideala och faktiska uppgifter, handlingsutrymme och legitimitet inom yrkesrollen och skolkuratorns arbetsvillkor har berörts. Nedan följer en beskrivning av studiens teoretiska referensram.

4. Teoretisk referensram

I detta avsnitt presenteras studiens teoretiska referensram. Vi har valt att använda oss av det teoretiska begreppet "handlingsutrymme" utifrån Lipsky (1980/2010)¹, Evans och Harris (2004) och Svensson et al. (2008). Vi använder också Abrahamssons (2000) organisationsteori som vi menar är aktuell för denna studie.

4.1 Handlingsutrymme

Lipsky (1980) har i ett av sina mest välkända verk beskrivit "street-level bureaucrats", vilket på svenska ofta översätts till gräsrotsbyråkrater². Gräsrotsbyråkrater är enligt Lipsky (2010) anställda inom den offentliga sfären (s.k gräsrotsbyråkratier) som interagerar direkt, ansikte mot ansikte med medborgarna och i denna interaktion har ett avgörande handlingsutrymme. Typiska gräsrotsbyråkrater är poliser, lärare, socialarbetare, domare och andra offentligt anställda som ger medborgaren tillgång till statliga program och inom dessa har möjlighet att ge service i enlighet med statliga bestämmelser (ibid:3).

Ett av Lipskys (2010) mest centrala begrepp är "discretion" (ibid:13), vilket på svenska betyder handlingsutrymme. Lipsky (2010) menar att gräsrotsbyråkrater till skillnad från andra som arbetar inom organisationer på samma nivå har ett stort handlingsutrymme när de bestämmer kvaliteten, sorten och mängden av den service som deras myndighet tillhandahåller (ibid:13). Även om handlingsutrymmet är omfattande måste gräsrotsbyråkraterna också rätta sig efter regler, lagar och normer som kommer från högre instanser (ibid:14). Lipsky (2010) tar också upp ett antal skäl till att gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme måste vara så pass stort som det är och att det inte är lämpligt att minska på det. För det första arbetar ofta gräsrotsbyråkrater i situationer som är för komplexa för att kunna förenklas till detaljstyrda regler. För det andra arbetar gräsrotsbyråkraterna med människor vilket innebär att den mänskliga dimensionen av situationen måste tas hänsyn till. I varje enskilt möte måste gräsrotsbyråkraterna använda sitt förnuft med observationer av individen som grund för att kunna bestämma vad som är bäst för den enskilda personen. Det är i princip omöjligt att förenkla detta till färdiga hjälpprogram och detaljregler och därför svårt att minska på handlingsutrymmet (ibid:15).

¹ Lipskys originalutgåva av teorin kom 1980 och ses som en klassiker, vi har valt att använda den senaste upplagan som är något utökad och utkom 2010.

² Street-level bureaucrats kan också översättas till frontlinjebyråkrat eller gatubyråkrat (Svensson et al. 2008:16).

Vidare menar Lipsky (2010) att det finns flera faktorer som påverkar gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme och förutsättningar (ibid:28). Exempel på detta är otillräckliga resurser som en egenskap för gräsrotsbyråkratier, även om det givetvis skiftar mellan verksamheterna. Detta resulterar ofta i att gräsrotsbyråkrater har en hög arbetsbelastning vilket gör att de har svårt att fullgöra sitt ansvar inom uppdraget (ibid:29). En annan betydelsefull omständighet som påverkar gräsrotsbyråkraternas arbete är att organisationerna de arbetar i kännetecknas av att ha mål som har en tendens att vara diffusa och orealistiska vilket leder till att arbetet blir svårt att följa upp och utvärdera (ibid:40-48). När politikerna sätter upp diffusa mål lämnas det utrymme för gräsrotsbyråkraterna att själva tolka begrepp som till exempel ”god hälsa” (ibid:40). Sammanfattningsvis understryker Lipsky (2010) att man kan förstå gräsrotsbyråkraterna som policyskapare. Detta eftersom att deras beslut, rutinerna de skapar, taktiken de utformar för att hantera arbetsbelastning gör att de blir utförare av lagen med hjälp av sina egna tolkningar snarare än utförare av lagen som beslutats på högre instanser i hierarkin. Det är när gräsrotsbyråkraterna möter medborgaren i sitt dagliga arbete som politiken skapas och inte när lagen faktiskt stiftas (ibid:xiii).

Evans och Harris (2004) har studerat Lipskys (1980) teori utifrån första utgåvan, om gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme. Evans och Harris (2004) menar att det skapats två olika sidor i diskussionen om huruvida gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme fortfarande är så som Lipsky (1980) beskriver det. Den ena positionen menar att gräsrotsbyråkrater inom socialt arbete fortfarande har ett omfattande handlingsutrymme medan den andra sidan anför att handlingsutrymmet idag har minskat som ett resultat av mer kontroll och regler. Evans och Harris (2004) kritiserar dock båda dessa sidor och menar att forskarna inom de båda positioneringarna talar om handlingsutrymme som något positivt. Istället påstår Evans och Harris (2004) att handlingsutrymmet varken är bra eller dåligt då det snarare kan ses som ett betydande verktyg i det dagliga arbetet (ibid:871-873).

Svensson et al. (2008) har också diskuterat gräsrotsbyråkraten och dess handlingsutrymme och beskriver att gräsrotsbyråkratens uppgift är att försöka sammanfoga medborgarens behov och myndighetens uppdrag på ett sätt så att båda parter finner det korrekt (ibid:16). Socialarbetarens handlingsutrymme skapas enligt Svensson et al. (2008) i ett samspel mellan organisatoriska ramar och socialarbetarens professionella kunskaper (ibid:15). Utrymmet varierar beroende på inom vilken organisation socialarbetaren är verksam, uppdrag inom organisationen och organisationens rutiner, tolkningar samt traditioner. Det ligger i socialarbetarens frihet och ansvar

att hantera det handlingsutrymme som uppstår. Det har däremot visats att personer med olika erfarenheter utnyttjar handlingsutrymmet olika, men organisationens traditioner gör att olika personer inom samma organisation ändå utnyttjar sitt handlingsutrymme relativt lika (Svensson et al. 2008:16-17). Enligt Svensson et al. (2008) ger handlingsutrymmet åt socialarbetaren att välja hur denna vill agera utifrån det utrymme organisationen ger, de menar att det inte är reglerna eller frånvaron av regler som är handlingsutrymmet, det är möjligheten att agera mellan reglerna (ibid:24). Handlingsutrymmet skapar alltså valmöjligheter för socialarbetaren att utifrån lagar och regler tolka och tillämpa vad som i situationen är det bästa för medborgaren (ibid:25).

4.2 Organisationsteori

Enligt Abrahamsson (2000) inriktar sig organisationsteorier på att undersöka hur arbetet inom organisationer styrs och fördelas, hur obundet eller bundet arbetet är och hur arbetsuppgifter delas upp (ibid:10). Enligt Abrahamsson (2000) innefattar organisationsteori både det som äger rum dagligen i en organisation men också de riktlinjer och rationalitetskontexter som fastställer personerna inom organisationens handlingsutrymme samt hur de är förpliktade till att arbeta efter förordningar, föreskrifter och lagar (ibid:14).

För att beskriva en och samma organisation använder sig Abrahamsson (2000) av två begrepp för att visa på hur det kan skilja sig inom organisationen. Det första begreppet han använder är formell organisation, vilket innebär ett synsätt på organisationen som att den vilar på idealiska grundbultar för att frambringa struktur, ordning och kontext. Enligt Abrahamsson (2000) stämmer denna bild tyvärr sällan överens med hur det ser ut i realiteten på en arbetsplats. Istället sker ett informellt arbetsliv inom de bestämda riktlinjer och ramar som finns om hur organisationen ska se ut, vilket Abrahamsson (2000) kallar för den informella organisationen. I det informella arbetslivet uppkommer olika vardagsföreteelser vilka är svåra att förutsäga och gör det svårt att ha fastslagna formella grundbultar som fungerar för alla situationer som kan uppstå. Abrahamsson (2000) menar att både den informella och formella organisationen kan anses vara ”verkligheten” i en verksamhet men att det är av vikt att förstå hur dessa verkligheter samverkar (ibid:13-14).

Abrahamsson (2000) understryker att det är viktigt för organisationens medlemmar att ha kännedom om vilka begränsningar och ramar som lagliga regleringar för med sig och hur det inverkar på handlingsutrymmet. Det är en empirisk fråga att förstå den informella organisationen och för att kunna undersöka den på ett rättfärdigt sätt är det viktigt att börja med att studera den

formella organisationen i form av exempelvis lagar och bestämmelser (Abrahamsson 2000:14). Abrahamsson (2000) menar att det behövs ett rationellt perspektiv när organisationernas begränsningar inom den formella organisationen ska förstås. Det rationella perspektivet gör det möjligt att se vad för yttre faktorer som påverkar organisationen och med perspektivet ses organisationen som en produkt av agerande subjekts handlingar (ibid:119). Problem inom organisationen kan uppstå när omständigheter som inskränker på rationella val framträder och det är av vikt att se begränsningar för vad som är möjligt att genomföra i arbetet som ska bedrivas (ibid:120). Abrahamsson (2000) nämner tre exempel på villkor som kan begränsa den subjektiva rationaliteten hos organisationer; ekonomiska, teknologiska och politiska. De ekonomiska villkoren gäller tillgängligheten rörande exempelvis kapital och arbetskraft hos organisationen. De teknologiska berör effektiviteten hos de kommunikationsmedel som är nödvändiga för det dagliga arbetet. De politiska villkoren som kan begränsa den subjektiva rationaliteten gäller organisationens relationer, till och beroende av statsmakten. Detta beroendeförhållandet tar sig ofta i uttryck via lagar och förordningar som organisationen ska följa (ibid:120).

4.3 Den teoretiska referensramens användning

Vi har valt att utgå ifrån Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkrater med det tillhörande begreppet ”handlingsutrymme”, då vi tycker att den lämpar sig väl för vår studies syfte och frågeställningar. I vår undersökning kan skolkuratoren anses vara en gräsrotsbyråkrat eftersom hen arbetar som ensam socialarbetare i nära kontakt med elever, föräldrar och annan skolpersonal i skolan som är en myndighet. Skolan kan därmed anses vara en sorts gräsrotsbyråkrati där eleverna får service i form av undervisning och stöd av lärare och elevhälsa. I den tidigare forskning som presenterats är ett genomgående resultat att skolkuratorns arbetsuppgifter och krav varierar i stor utsträckning vilket kan kopplas till just handlingsutrymme. Eftersom vår studie syftar till att undersöka vilka förutsättningar skolkuratorer upplever sig ha är handlingsutrymme ett mycket aktuellt begrepp att studera detta utifrån. För att förstå skolkuratorernas möjligheter till att arbeta förebyggande och hälsofrämjande anser vi att det är viktigt att förstå och analysera organisationen de är verksamma inom, vilket i vårt fall är skolan och just därför vi valt att ha med Abrahamssons (2000) organisatoriska begrepp. Eftersom skolan som myndighet är en formell organisation styrd av skollagen (2010:800) är det intressant att se hur det faktiskt går till i det dagliga arbetet och hur skolkuratorerna tolkar sitt uppdrag och arbete utefter skollagen (2010:800).

I detta avsnitt delgavs studiens teoretiska referensram, innehållande teorier om gräsrotsbyråkrater, handlingsutrymme och en organisationsteori samt hur vi ämnar använda dessa. I nästa avsnitt följer en beskrivning av för uppsatsen vald metod och genomförandet av studien.

5. Metod

I detta avsnitt presenteras författarnas förförståelse och studiens avgränsningar, sedan följer en beskrivning av studiens metod, tillvägagångssätt, urvalsprocess samt den analysmetod som används vid analysen. Avsnittet avslutas med en diskussion kring studiens etiska överväganden, trovärdighet, generaliserbarhet och metodval.

5.1 Förförståelse

Inför denna studie diskuterade vi med varandra vilka egna erfarenheter vi själva har av skolkuratorer som kunde ha betydelse inför kommande uppsatsarbete. Det visade sig att ingen av oss varken hade besökt en skolkurator under vår egen skoltid eller tycktes komma ihåg om vår dåtida skolkurator gett oss någon speciell information eller varit speciellt utmärkande under våra 13 år i grund- och gymnasieskolan. Området var således utforskat för oss båda vilket gjorde att vi till en början behövde läsa in oss på ämnet genom att ta del av tidigare rapporter och forskning inom ämnet. Förståelsen kring ämnet kommer således från det material vi tagit del av och inte genom egna tidigare upplevelser. Vår förståelse har alltså växt under arbetets gång och framför allt under intervjuerna med respektive skolkurator, vilket kan ha påverkat hur vi uppfattade information vi fick genom intervjuerna. Vi kommer diskutera detta i avsnitt 5.7.

5.2 Metodval

Trost (2010) beskriver tre steg i arbetet med data i en kvalitativ undersökning, det första är att samla in, det andra är att analysera och det tredje steget är att tolka materialet (ibid:147). Enligt Bryman (2011) är det av stor vikt att forskaren vid kvalitativa undersökningar är noggrann med klarhet och transparens för läsaren gällande till exempel vilka, var och hur många intervjuer som genomförts under studiens gång (ibid:433).

Studien har genomförts med en kvalitativ ansats. Bryman (2011) menar att kvalitativ metod är lämplig till exempel då forskaren vill förstå hur respondenten tolkar sin verklighet (ibid:413), vilket vi ville med vår undersökning av skolkuratorer. I vår studie har semistrukturerade intervjuer genomförts. Sådana intervjuer är lämpliga när intervjupersonens berättelse är i fokus

(Bryman 2011:415). Vid semistrukturerade intervjuer utgår forskaren från en intervjuguide med frågor formulerade genom ett antal teman och utefter respondentens svar kan forskaren ställa följdfrågor för att tömma ämnet. Intervjun blir således flexibel och den intervjuade har stor frihet att styra berättelsen och utforma svaren fritt. Forskaren har möjlighet att följa den intervjuades berättelse och ställa frågor därefter, samtidigt som hen har intervjuguiden att återgå till vid behov för att säkerställa att varje tema blir besvarat. Följdfrågor ökar möjligheten att få ett mer uttömmande svar kring ett tema (Bryman 2011:415-426). Vår intervjuguide (bilaga 1) bestod av fem teman, "skolkuratorns arbete", "den nya skollagen", "psykisk ohälsa", "förutsättningar" och "egna reflektioner". Frågorna utformades med skollagens (2010:800) budskap, studiens syfte och frågeställningar i åtanke för att undersöka skolkuratorns perspektiv och fånga vad denne anser betydelsefullt och viktigt i det skolsociala arbetet.

5.3 Tillvägagångssätt

Nedan följer en beskrivning av tillvägagångssätt för urval och genomförandet av intervjuer och transkribering.

5.3.1 Urval

Vi har valt oss att avgränsa vårt urval till att intervjua skolkuratorer inom Stockholmsområdet. Detta har vi gjort dels för att vi själva bor och studerar i Stockholm men också för att Socialstyrelsen (2005) i en av sina rapporter kommit fram till att psykiska besvär är vanligare hos befolkningen i storstadsområden än i övriga landet (ibid:149). Vi har endast intervjuat skolkuratorer som arbetar i gymnasiet för att det är just inom denna åldergrupp där psykisk ohälsa ökar som mest (Folkhälsomyndigheten 2013:31).

Empirin till studien är hämtad ur nio intervjuer genomförda med tio³ yrkesverksamma skolkuratorer på olika gymnasieskolor runt om i Stockholm. Enligt Bryman (2011) ska urvalet vara representativt för studiens omfattning och hänsyn måste tas till studiens tidsram eller budget (ibid:436). För att få tag i respondenter använde vi oss av ett strategiskt och målinriktat urval vilket innebar att vi själva kontaktade personer som var relevanta för studien med förfrågan om att bli intervjuade (ibid:434). För att hitta relevanta respondenter gjorde vi en lista över vad vi sökte: "Praktiserande skolkuratorer verksamma på gymnasieskolor i Stockholm med omnejd". Namn på potentiella respondenter söktes via Stockholms stads hemsida där både friskolor och

³ Vid en intervju intervjuades två skolkuratorer samtidigt.

kommunala skolor finns med. När namn och e-postadresser påträffades skickade vi ett informationsbrev (bilaga 2) direkt till respektive skolkurator. Sökningen resulterade i 23 stycken förfrågningar varav två friskolor och resten kommunala. Vi lade också ut en förfrågan till skolkuratorer i två olika forum på sociala medier för yrkesverksamma socionomer, vilket resulterade i att två personer kontaktade oss själva. Enligt Trost (2010) kan det senare ses som en typ av bekvämlighetsurval då forskaren "tar vad den råkar finna" genom att till exempel söka efter respondenter via annons, urvalet uppkommer alltså via självselektion (ibid:140). De nio första personerna som svarade på vår e-post (7 st) eller kontaktade oss via sociala medier (2 st) valde vi att intervjua. Detta resulterade i att vi fick en spridning av skolor över hela Stockholm län, alla skolor var dock kommunala vilket berörs i metoddiskussionen.

Enligt Trost (2010) är det inom kvalitativa studier ointressant med representativa urval i statistiskt mening. Istället menar Trost (2010) att variationen är viktigare än kvantiteten. Inom en förutbestämd ram ska urvalet vara heterogent, det ska alltså finnas variation men inte på det sättet att mer än någon enstaka person är avvikande eller extrem (ibid:137). En nackdel med bekvämlighetsurval kan vara att urvalsgruppen blir antingen för hetero- eller homogen och den "vanliga" beskrivningen går förlorad (ibid:140). För att undvika detta valde vi att söka efter skolkuratorer via sociala medier vilket innebär att självselektionen blir tydligare eftersom att skolkuratoren själv tar initiativet till att ta kontakt och delta. Vi valde också att skicka personliga e-postmeddelanden till, av oss, utvalda skolkuratorer för att på så vis nå ut till personer som inte är aktiva på dessa sociala medier. Initiativet till kontakt tas här från oss men frågan blir mer personlig vilket ökar chansen att den tillfrågade återkopplar om hen kan delta eller ej. De skolkuratorer som blivit utvalda arbetar på olika skolor runt om i Stockholms län, placeringen av skolorna har inte varit av betydelse i denna uppsats. För att få en varierad empiri har vi främst intervjuat skolkuratorer verksamma på olika skolor.

5.3.2 Intervjuer och transkribering

Trost (2010) skriver att valet av plats där intervjun genomförs är viktigt. Det ska vara en ostörd plats där respondenten känner sig trygg. Att låta respondenten välja plats för intervjun kan fungera, så länge forskaren inte lägger hela ansvaret på respondenten (ibid:65).

Våra intervjuer skedde på respektive skolkurators arbetsplats, på skolkuratorns rum med dörren stängd. Valet av plats gjordes gemensamt med respondenten. Detta var främst av praktiska skäl då skolkuratorns tid är begränsad och det kan vara svårt för de att lämna skolan under arbetstid. Vi gjorde också bedömningen att skolkuratorns arbetsrum är en ostörd plats då skolkuratoren själv

genomför samtal med elever där samtidigt som det också är en trygg plats för respondenten. En nackdel med valet av plats skulle kunna vara att intervjun blir avbruten om telefonen ringer eller någon elev eller annan personal kommer och knackar på dörren. Trots detta gjorde vi ändå bedömningen att skolkuratorernas rum var mest lämpade för intervjuerna, och vi genomförde varje intervju som planerat.

Under intervjuens gång var båda uppsatsskrivarna närvarande och vi turades om att ställa frågor. Att vara två intervjuare kan bidra till att få en större mängd information samt en bättre förståelse av materialet. En risk kan dock vara att respondenten upplever sig vara i underläge då hen är ensam respondent (Trost 2010:67). Detta har vi försökt undvika genom att till exempel varit samspelade under intervjun och aldrig placerat oss två mitt emot respondenten som vid ett förhör. Varje intervju spelades in med hjälp av två smartphones för att minimera risken för tekniskt strul och förlorat material. Under intervjun antecknade vi sparsamt för att hela tiden behålla koncentrationen på respondenten och vad denne sa. Varje intervju varade i mellan 45-60 minuter. Efter varje intervju transkriberade vi båda de inspelade intervjuerna. Vi valde att transkribera varsin del av varje intervju så fort som möjligt efter genomförandet för att ha intrycken bibehållna och för att båda skulle få en upprepning om vad intervjun gett oss. Intervjuerna transkriberades ordagrant för att återge respondentens berättelse på ett korrekt och rättvist sätt. Vi gjorde markeringar för pauser, skratt och suckar i texten för att återskapa intervjuerna på bästa möjliga vis.

5.4 Analyismetod

Enligt Fejes och Thornberg (2015) är kodning den process då forskaren ska ta reda på vad insamlad data handlar om och utefter det utveckla kategorier och begrepp. Först görs en öppen kodning där betydelsebärande enheter markeras i texten, det kan vara ord, meningar eller textavsnitt, de koder som hör ihop utvecklas till en kategori (ibid:48-51). Utifrån detta gick vi igenom vårt transkriberade material ett flertal gånger för att få en överblick samt identifiera mönster i materialet. Materialet kodades utifrån de mönster som framträdde. Enligt Fejes och Thornberg (2015) är nästa steg att selektivt koda materialet, vilket innebär att välja ut och använda de koder som framstår som mest frekventa och viktiga, vilka blir empirins kärnkategorier (ibid:52-54). De kärnkategorier vi fann i vårt material var "Förebyggande och hälsofrämjande", "Upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande och "Att arbeta i skolan som organisation".

I resultatpresentationen används utvalda citat som representerar respektive kärnkategori. Citaten vi valt ut är till viss del omskrivna där det behövs för att skydda respondentens anonymitet och vi har plockat bort namn på personer och platser. Enligt Trost (2010) kan det ur etisk synpunkt vara fel att ange ordagranna citat med talspråk i den skrivna texten, då talspråk och skriftspråk ofta skiljer sig. Respondenten kan uppleva skam över sitt sätt att uttrycka sig när hen läser texten (ibid:157). Vi har därför valt att ta bort talspråk i citaten, exempelvis ord som “typ”, “liksom” och “asså”. I citaten markerar vi:

- Paus (..)
- Skratt (skratt)

5.5 Trovärdighet, tillförlitlighet, generaliseringsanspråk

Vi har valt att använda Brymans (2011) begrepp trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och möjlighet att styrka och konfirmera då dessa är mer gängse inom kvalitativ forskning snarare än validitet och reliabilitet (ibid:351-354). För att stärka trovärdigheten i denna studie har vi vid varje intervju utgått från vår intervjuguide samt utfört varje intervju på liknande vis. Genom att visa att vår insamlade data är relevant för vårt syfte och våra frågeställningar stärks trovärdigheten. Detta visar vi till exempel i analysdelen genom att vi kan tolka och analysera vårt insamlade material utifrån våra teoretiska ramar och begrepp samt jämföra med tidigare forskning i enlighet med Bryman (2011:254). Överförbarhet syftar till huruvida de resultat forskaren kommer fram till är överförbara på andra miljöer än den studerade (Bryman 2011:355), vilket inte är målet med denna studie. Denna studie syftar till att beskriva ett specifikt fenomen och generaliseringsanspråket här är att få en fördjupad förståelse för skolkuratorns situation, vilket generaliseras till teori och inte population. För att nå denna förståelse krävs subjektiva berättelser från utvalda respondenter (Bryman 2011:369), vilket vi fått genom våra intervjuer. Pålitlighet är motsvarigheten till reliabilitet. För den kvalitativa forskaren blir studien pålitlig om forskaren redogör för alla faser i forskningsprocessen, så att andra forskare kan granska och genomföra studien vid ett senare tillfälle (Bryman 2011:355). För att stärka pålitligheten i studien har vi avsett beskriva och motivera studiens metodval, tillvägagångssätt, urval samt etiska utgångspunkter noga.

En möjlighet att styrka och konfirmera innebär att det för läsaren ska vara uppenbart att forskaren inte låtit sina egna värderingar eller förförståelse påverkat forskningsprocessen (Bryman 2011:355-356). För att beakta detta under studiens genomförande har vi redogjort för våra

förkunskaper, men framförallt diskuterat kritiskt med varandra kring hur den kunskap och information vi samlat på oss under studiens gång påverkat det fortlöpande arbetet.

5.6 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) har tagit fram fyra allmänna forskningsetiska principer som är viktiga skydd för individen när studier genomförs. Dessa principer kallas för informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (ibid:6). Informationskravet betyder att forskaren ska informera om studiens syfte och vilka villkor som gäller för deras deltagande till de som är berörda av forskningen, exempelvis att deltagandet är frivilligt och att de kan avbryta när de vill. Information ska innefatta allt det som möjligen skulle kunna påverka respondentens villighet att ställa upp i studien (ibid:7). Samtyckeskravet innebär att deltagaren själv bestämmer över sin medverkan i undersökningen och att respondenterna då också lämnar ett samtycke gällande att medverka (ibid:9). Vad gäller dessa två krav har vi som tidigare nämnts skickat ett informationsbrev till våra respondenter där vi tydligt presenterat vårt syfte och förklarat att ett deltagande är helt frivilligt. I informationsbrevet skrev vi också att respondenterna får avbryta intervjun när som helst och vilka som kommer läsa vår uppsats samt att vi ville spela in intervjun. Detta hade vi med så att de kunde ta ställning till villkor som eventuellt skulle kunna påverka deras villighet att ställa upp. Denna information togs också upp i början på intervjun, för att påminna om villkoren.

Konfidentialitetskravet betyder att respondenternas personuppgifter ska skyddas på ett sådant sätt att obehöriga inte kan få tillgång till dem. Insamlade uppgifter från och om alla berörda respondenter ska avrapporteras och lagras på ett sätt som gör att utomstående inte kan identifiera enskilda personer (Vetenskapsrådet 2002:12). För att bibehålla en hög konfidentialitet har vi i uppsatsen anonymiserat alla respondenter och valt att kalla de för “Skolkurator 1”, “Skolkurator 2” och så vidare. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som samlats in endast får användas för forskningsändamål, alltså inte utlånas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften (ibid:14). Vårt insamlade material kommer endast att användas i denna uppsats och transkriberingarna kommer att raderas när uppsatsen blivit godkänd, vilket vi också delgivit respondenterna vid intervjuns början.

5.7 Metoddiskussion

Denna studie är genomförd med kvalitativ ansats genom semistrukturerade intervjuer. En fördel med att genomföra en kvalitativ studie är att forskaren har möjlighet att få en djupare förståelse kring det undersökta fenomenet. Vi har genom Novus (2016) kvantitativa undersökning tagit del av skolkuratorns arbetssituation i statistisk mening. Vår nyfikenhet sträckte sig bortom siffrorna och vi var intresserade av att förklara och tolka hur skolkuratorerna berättar om sitt arbete vilket en kvantitativ undersökning inte kan ge svar på, varför vi valt att genomföra intervjuer. En nackdel med intervjuer kan vara att det är mycket tidskrävande att både intervjua och transkribera ett oftast rikt material, trots detta genomförde vi nio stycken intervjuer vilket gjorts för att försöka nå empirisk mättnad. Analysen av materialet talar för viss empirisk mättnad då det finns en god samstämmighet i medverkande respondenters berättelser.

I och med att våra tidigare erfarenheter av skolkuratorers arbete var begränsade innan studien startade upplevde vi oss behöva nio intervjuer för att få en rättvis bild av yrket. Vi märkte också att under studiens gång blev våra intervjuer bättre i och med att vi fick en mer omfattande bild av yrket ju fler vi intervjuat. I en av våra intervjuer deltog två skolkuratorer som arbetade på samma skola. Nackdelen med det upplevde vi var att vid vissa frågor så var det bara en som gav ett svar medan den andra instämde, vilket gjorde att vi kan ha missat den skolkuratorns egna berättelse. Det positiva var å andra sidan när de diskuterade igenom sina svar med varandra och byggde på varandras resonemang, vilket gjorde svaren mer uttömmande.

Vi har enbart intervjuat skolkuratorer på kommunala skolor vilket kan betyda att deras förutsättningar skiljer sig från en friskola. Detta är en nackdel med att ha den typ av urval vi gjorde, vi har liten möjlighet att påverka vilka respondenter vi får till vår studie. Det vi hade kunnat göra för att få tillgång till skolkuratorer som arbetar på friskolor hade varit att mer aktivt ta fler kontakter med friskolor men på grund av begränsad tid fanns inte utrymme för detta. Det faktum att ingen skolkurator från någon friskola kunde ställa upp skulle kunna tyda på att deras arbetssituation inte ger utrymme för att ge intervjuer. Utifrån detta kan sägas att våra generaliseringsanspråk möjligen begränsas till att beskriva de kommunalt anställda skolkuratorernas möjligheter att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Något vi också måste ta i beaktning i denna studie är att vi fick svar från tre tilltänkta respondenter där två svarade att de inte hade tid för en intervju på grund utav hög arbetsbelastning och den tredje på grund utav att hen inte hade tid att arbeta förebyggande och hälsofrämjande överhuvudtaget. Detta visar att det finns perspektiv som vi går miste om, eftersom att deras svar hade varit intressanta i

förhållande till uppsatsens syfte om vilka förutsättningar skolkuratorer upplever sig ha att arbeta förebyggande och hälsofrämjande.

I avsnittet ovan redogjordes för metodvalet i studien. Först presenterades författarnas förförståelse, följt av tillvägagångssätt av urval, intervjuer och transkribering. Studiens analysmetod presenterades sedan. Vidare redogjordes det för studiens trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt de etiska övervägandena. Avsnittet avslutades med en metoddiskussion. I nästa avsnitt presenteras studiens resultat och analys.

6. Resultat och analys

I detta avsnitt presenteras studiens resultat och analys. Resultatet redogörs för i tre övergripande teman. I varje tema presenteras empirin i underteman där vi först redogör för vårt resultat i form av beskrivande text och mellan ett till fyra citat. Detta analyseras sedan med hjälp av studiens teoretiska referensram. Därefter jämför vi vårt resultat med den tidigare forskning vi presenterat och slutligen sammanfattar vi vår tolkning av resultatet. I tema 6.2 behandlas det förebyggande och hälsofrämjande arbetet, tema 6.3 berör de upplevda förutsättningarna skolkuratorerna beskriver och i tema 6.4 behandlas skolkuratorernas upplevelser av att arbeta i skolan som organisation.

6.1 Presentation av respondenterna

Skolkurator 1: Arbetat som skolkurator i över 35 år och på den aktuella skola i två år.

Skolkurator 2: Arbetat som skolkurator i 16 år och på den aktuella skolan i tio år.

Skolkurator 3: Arbetat som skolkurator i många år och på den aktuella skolan i två år.

Skolkurator 4: Arbetat som skolkurator i 14 år och på den aktuella skolan i tre år.

Skolkurator 5: Arbetat som skolkurator i över tio år och på den aktuella skolan i två år.

Skolkurator 6: Arbetat som skolkurator i elva år och på den aktuella skolan i åtta år.

Skolkurator 7: Arbetat som skolkurator i över elva år och på den aktuella skolan i elva år.

Skolkurator 8: Arbetat som skolkurator i över 20 år och på den aktuella skolan i nästan 20 år.

Skolkurator 9: Arbetat som skolkurator i cirka två år och på den aktuella skolan i snart ett år.

Skolkurator 10: Arbetat som skolkurator i tre år och på den aktuella skolan i nästan två år.

6.2 Definition av förebyggande och hälsofrämjande arbete

I detta tema behandlas hur skolkuratorerna tolkar och arbetar förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa. I tema 6.2.1 presenteras skolkuratorernas egna tolkningar av lagtextens budskap “främst förebyggande och hälsofrämjande. I tema 6.2.2 redogörs skolkuratorernas resonemang angående att ha eller inte ha en arbetsbeskrivning. I tema 6.2.3 beskrivs sedan hur skolkuratorerna utför och önskar utföra sitt dagliga arbete i förhållande till sin tolkning av budskapen i skollagen (2010:800).

6.2.1 Skolkuratorernas syn och definition av skollagens (2010:800) budskap

Under våra intervjuer framkommer att respondenterna upplever att det är svårt att tolka vad skollagen (2010:800) egentligen föreskriver med “främst förebyggande och hälsofrämjande”.

Det står så fint och så känner man att vi gör inte något av det där och sen börjar man läsa eller tänka ‘Men vad är förebyggande? Vad är främjande liksom?’ (Skolkurator 2). “Det är svårt att få till, man vet inte alltid vad som är förebyggande. Man pratar och sen ‘Juste det här är också förebyggande’, men jag tror att det är bra att det omnämns i lagen”. (Skolkurator 3)

‘Hjälp till självhjälp är det förebyggande?’ Ja, det är de. ‘Är det förebyggande att gå ut och prata värdegrund?’ Ja, det är det också. Där har vi spannet tror jag (..) utifrån lagstiftningens mening kan man fundera. (Skolkurator 8)

Utifrån respondenternas redogörelser kan vi förstå att lagen lämnar ett tolkningsutrymme för skolkuratorerna att själva definiera vad det innebär att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Flera respondenter berättar om spannet i deras arbete precis som Skolkurator 8 ovan. Arbetet omfattar alltifrån enskilda samtal till värdegrundsarbete som rör hela skolan, vilket respondenterna definierar som mer eller mindre förebyggande och hälsofrämjande arbete.

Jag har varit på minst två konferenser där de behandlar ‘Nu ska ni få svar på hur ni ska jobba förebyggande vad gäller skollagen och vad som förväntas’. Jag känner inte att jag blir så mycket klokare när jag kommer därifrån. Det är inte så lätt. (Skolkurator 7)

Några menar att förebyggande och hälsofrämjande arbete är något som bör ske i grupp eller på organisationsnivå och inte genom enskilda samtal. Andra respondenter menar istället att det är det enskilda elevsamtal som är förebyggande och hälsofrämjande.

Det där förebyggande arbetet tänker jag (..) ja, vad är det? Jag tycker enskilda samtal är det. [...] Hälsofrämjande, det är ju jättebra och det är väl så att vi inte ska bli reaktiva utan proaktiva. Jag tycker att enskilda samtal där man får möjlighet att komma in tidigt i elevens liv eller när de har behov, i sig är hälsofrämjande. (Skolkurator 4)

Utifrån skolkuratorernas utsagor i det presenterade resultatet tolkar vi det som att de upplever målen i skollagen (2010:800) som diffusa vilket gör det svårt för dem att definiera vad lagen åsyftar. Samtidigt som de överlag är positiva att det ändå står där. Detta kan jämföras med det Lipsky (2010) menar kännetecknar gräsrotsbyråkratier, att de har diffusa mål, vilket i detta fall vi anser vara skollagen (2010:800). När diffusa mål sätts upp av politiker lämnas utrymme för gräsrotbyråkrater att själva tolka begrepp (Lipsky 2010), vilket tydligt syns bland våra respondenters svar då ingen definierat det förebyggande och hälsofrämjande arbetet på exakt samma sätt. Vi kan också likna detta vid Abrahamssons (2000) syn på organisationer, om att det är viktigt för en organisations medlemmar att vara medveten om vilka ramar som lagliga regleringar för med sig samt hur det påverkar handlingsutrymmet. Vi tolkar det som att skolkuratorerna i vår studie inte är medvetna om detta, vilket Skolkurator 7 exemplifierar i citatet ovan då det framkommer att varken skolkuratoren själv eller de som ska utbilda hen i förebyggande arbete verkar medvetna om skollagens (2010:800) ramar och där med inte heller hur dessa påverkar handlingsutrymmet. Detta kan också liknas med den tidigare forskning Hylander (2011) genomfört som visar att skolkuratorerna inte kan vänta på tydliga instruktioner utan själva måste definiera sitt arbete. Vi tolkar detta som att skollagens utformning lämnar åt skolkuratorerna att fritt tolka intentionerna med lagen. Synen på arbetet blir därmed bred och allt skolkuratorivt arbete skulle därför kunna inrymmas under lagen.

6.2.2 Betydelsen av arbetsbeskrivning

I våra intervjuer framkommer att de flesta respondenterna saknar en formell arbetsbeskrivning som är nedskriven och uppdaterad. Att ha en arbetsbeskrivning menar respondenterna kan vara bra för att arbetsuppgifterna som ska utföras blir tydliggjorda, både för skolkuratoren själv men också för övriga på skolan. En nackdel kan vara att handlingsutrymmet blir begränsat till ett låst

dokument, påpekar några av respondenterna. Att inte ha en arbetsbeskrivning lämnar å andra sidan stort utrymme att arbeta fritt utifrån sina egna erfarenheter, vilket många av respondenterna understryker som positivt.

Jag har ju haft lite olika rektorer där en del har haft åsikter och en del inte alls, så jag är nog mest van vid att fastställa mina egna arbetsuppgifter. Och med den skolledning jag har nu så är det definitivt så att jag gör vad jag vill, ska jag inte säga, men, så gott som. Då blir det på uppdrag av elever, föräldrar, eller de möten vi har med mentorer. Så det är ett långt svar, men det är för att jag inte har en arbetsordning 'Det här ska du göra, tjofftjoff'. Det har jag inte, aldrig haft. (Skolkurator 8)

Genomgående under intervjuerna är att respondenterna lyfter rektorns roll i skapandet av någon form av arbetsbeskrivning. Några respondenter beskriver att rektorn vill att skolkuratoren själv ska göra en arbetsbeskrivning för få att veta vad hen gör. Andra beskriver att de inte fått någon arbetsbeskrivning överhuvudtaget från skolledningen. Det framkommer också av respondenterna att de uppfattar att det saknas formella riktlinjer överhuvudtaget. De har lagen som talar om att de ska finnas med i en samlad elevhälsa i skolan, men respondenterna menar att någon närmare beskrivning av arbetet inte finns.

Skolkuratorernas ovan beskrivna utlåtanden kan jämföras med Lipskys (2010) resonemang om gräsrotsbyråkraten som policyskapare. I vårt resultat kan skolkuratorerna ses som utförare av lagen utefter sina egna tolkningar och inarbetade rutiner, istället för utförare av en formell arbetsbeskrivning som rektorn fastslagit utifrån lagtexten. När våra respondenter definierar det förebyggande och hälsofrämjande arbetet olika, tolkar vi det som att skolkuratorerna skapar egna förhållningssätt till arbetet i förhållande till lagen. De blir således policyskapare av det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Våra respondenter upplever det handlingsutrymmet som uppstår till följd av att ha eller inte ha en arbetsbeskrivning både positivt och negativt. Detta skulle kunna förstås med hjälp av det Evans och Harris (2004) menar, att handlingsutrymme varken är bra eller dåligt utan kan ses som ett betydande verktyg i arbetet. Även Svensson et al. (2008) menar att det inte är reglerna eller frånvaron av reglerna som är handlingsutrymmet utan att det är möjligheten att agera mellan reglerna. Utifrån detta kan vi förstå att skolkuratorernas handlingsutrymme uppstår både av det faktum att de har, eller inte har, en formell arbetsbeskrivning men också av deras egna erfarenheter och kunskaper. Vi tolkar det som att det

är vad skolkuratorerna gör med handlingsutrymmet de har, vare sig det anses stort eller litet, till följd av att de har eller inte har en formell arbetsbeskrivning.

Vårt resultat stämmer överens med Backlunds (2007) studie där hon menar att skolkuratorerna hon intervjuat har diffusa yrkesbeskrivningar och att deras yrke främst styrs av det egna intresseområdet, rektorns förväntningar eller av deras egna sunda förnuft och känsla. Resultatet vi presenterat går också att jämföras med en av Isakssons (2014) slutsatser, att de skolkuratorerna hon intervjuade menade att arbetsbeskrivningen är en viktig del av handlingsutrymmet och att otydliga arbetsbeskrivningar begränsar arbetet. Även om detta är likt vårt resultat, skiljer det sig till viss del då våra respondenter menar att en otydlighet i arbetsbeskrivningen inte bara kan begränsa deras arbete utan också kan göra att de kan arbeta mer fritt.

Vi förstår det beskrivna resultatet som att en arbetsbeskrivning kan vara en trygghet för skolkuratoren att ha i det dagliga arbetet för att veta vilket handlingsutrymme hen har. Vi upptäckte också under intervjuerna att de som saknar en arbetsbeskrivning mest är de som arbetat kortast tid. Vi uppfattar det som att de som varit skolkurator länge inte uppger sig vara lika beroende av en arbetsbeskrivning utan har ett inarbetat arbetssätt vilket vi tolkar gör att de kan hantera det handlingsutrymme som följer utan att ha nedskrivna riktlinjer. Vi tolkar det också som att avsaknaden av en formell arbetsbeskrivning även kan handla om en tillit från rektorn till skolkuratoren, där skolkuratoren vet vad som ingår i yrkesrollen utan att rektorn sätter det på pränt.

6.2.3 Hur det förebyggande och hälsofrämjande arbetet bedrivs

I intervjuerna beskriver skolkuratorerna att det finns ett glapp mellan hur de arbetar och hur de vill arbeta. Den mesta tiden går åt till enskilda samtal men många av respondenterna lyfter att de vill arbeta annorlunda när det gäller det förebyggande och hälsofrämjande arbetet.

Det finns självklart en ambition om att man ska jobba främjande och förebyggande med psykisk ohälsa men det är väldigt sällan man känner att vi jobbar på ett tillfredställande sätt, på grund av många olika omständigheter. Framförallt för att jag träffar ungefär 60 elever på ett rullande schema. Det finns inte så mycket tid, det blir mest att 'släcka bränder'. (Skolkurator 10)

I våra intervjuer framkommer från flera respondenter att de upplever sitt arbete som väldigt akutstyrt. Många av respondenterna refererar till att de agerar "brandsläckare". Alla skolkuratorer

framhåller under intervjuerna att arbetet är mycket varierande och att den främsta uppgiften är enskilda elevsamtal, vilket tar störst del av arbetsdagen. Lagen föreskriver att arbetet ska vara främst förebyggande och hälsofrämjande vilket våra respondenter beskriver med ord som exempelvis "hån" eller som Skolkurator 6 uttrycker:

Främst förebyggande och hälsofrämjande, det är bra men det blir lite provocerande också för arbetet består av så mycket mer. Jag tänker att det är väl 50/50 (..) det där förebyggande och hälsofrämjande får stryka på foten när tiden är knapp, för det blir så många akuta uttryckningar. (Skolkurator 6)

Under intervjuerna påtalar flera av respondenterna att de i det dagliga arbetet styrs mycket av det som de tillfälligt upplever vara den viktigaste arbetsuppgiften utefter elevernas behov.

Det blir lätt att det som kommer till en, är det som styr ens arbete. Om elever kommer och fyller ens dag, tar man nästan hellre dem för det är svårt att säga 'nej, jag har inte tid med er, jag ska göra något förebyggande'. (Skolkurator 7)

Ovanstående redovisat resultat stämmer överens med ett av Lipskys (2010) resonemang om att gräsrotsbyråkrater har en hög arbetsbelastning som leder till att de har svårt att fullgöra sitt formella ansvar inom sitt uppdrag. I vår studie menar vi att Lipskys (2010) resonemang tar sig i uttryck genom att respondenterna beskriver att deras arbete nästan enbart består av individuella riktade åtgärder i form enskilda samtal. Detta tar tid från förebyggande och hälsofrämjande insatser i grupp, som de menar är en del av uppdraget men som blir svårt att fullfölja. Vi kan också förstå detta utifrån Svensson et al. (2008) som beskriver att gräsrotsbyråkratens uppgift är att försöka sammanfoga medborgarens behov och myndighetens uppdrag på ett sätt så att båda parter finner det korrekt. I vårt fall är eleven det Svensson et al. (2008) benämner som medborgaren medan skollagen (2010:800) symboliserar myndighetens (skolans) uppdrag och skolkuratorns uppgift blir att tillgodose elevernas behov inom lagens gränser. Dessa tankar kan också liknas vid det som Abrahamsson (2000) kallar för det informella arbetslivet vilket är det arbete som uppstår vardagligen på arbetsplatsen utifrån att de uppkommer olika vardagsföreteelser som är svåra att förutsäga och ha fasta formella riktlinjer för. Skolkuratorerna i vår studie beskriver hur de i stor utsträckning måste göra akuta uttryckningar gentemot enskilda elever, vilket kan anses vara det informella arbetslivet. Det som får stryka på foten är det

förebyggande och hälsofrämjande arbetet, som formellt sätt är en lagreglerad riktlinje i deras arbete.

Liknande resultat återfinns i Lees (2012) studie där det framkom att socialarbetarna i skolan var emot att arbetet gick ut på att "släcka bränder" när de borde arbeta på ett mer förebyggande sätt. Detta resulterade i, enligt Lees (2012) respondenter, att det uppstod konkurrens mellan elevernas olika behov och skolkuratorns arbetsuppgifter, akuta situationer tog tid från det förebyggande arbetet. I vår studie ger Skolkurator 7 liknande beskrivning när hen säger att det är svårt att prioritera att "göra något förebyggande" när elever kommer och vill prata. Vi tolkar det som att skolkuratorerna inte uppfattar det som legitimt att säga nej till elever med behov att prata till förmån för det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Även Agresta (2004) och Backlund (2007) redogör för i sin tidigare forskning att deras respondenter beskrev att den huvudsakliga uppgiften var insatser till enskilda elever. Övergripande förebyggande insatser var ovanliga, vilket stämmer överens med vårt resultat som säger att skolkuratorernas främsta uppgift är det enskilda samtalet.

När vi frågar respondenterna hur de faktiskt arbetar förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa får vi varierande svar men alla kan berätta om insatser som de menar är förebyggande och hälsofrämjande. Något som kommer upp under alla intervjuer är arbetet med likabehandlingsplanen, att motverka kränkande behandling och mobbning. Det framkommer också att flera respondenter har uppfattat det som att eleverna i skolan är stressade och ett fåtal av skolkuratorerna har utifrån detta startat anti-stress och sömngrupper. De uppfattar också det viktigt att ha dörren öppen, vilket de poängterar att de har när de inte sitter i samtal. Respondenterna betonar samtidigt att detta är en väldigt liten del av deras dagliga arbete och alla skolkuratorer har en önskan om att få möjlighet att arbeta mer på en förebyggande och hälsofrämjande nivå, i grupper eller liknande, men att det inte blir av.

Jag skulle jättegärna vilja hinna göra mer, vi har pratat om att jobba med elever med sömnsvårigheter, jag önskar jag kunde samla ihop allihopa så kan vi prata om det samtidigt. (Skolkurator 5)

Förut jobbade jag med en kurs som hette livskunskap som inte fick vara kvar. Då jobbade jag tillsammans med en lärare och vi gjorde värderingsövningar och pratade om allt möjligt som stress, missbruk, homosexualitet och abort. Det var

jätteuppskattat bland eleverna och vi tyckte vi fick ut jättemycket utav det. Där tycker jag att jag kunde jobba lite mer förebyggande och främjande än vad jag kan nu, vilket jag egentligen önskar. (Skolkurator 1)

Det presenterade resultatet ovan kan liknas med Abrahamssons (2000) beskrivna synsätt om formella organisationer som innebär att organisationen vilar på idealiska grundbultar för att skapa struktur. Abrahamsson (2000) menar dock att verkligheten på organisationer sällan överensstämmer med idealet om hur den formella organisation ska bedrivas, istället utövas ett informellt arbetsliv på arbetsplatsen. Vi menar att skollagen (2010:800) är en av de idealiska grundbultarna för den formella organisationen, i detta fall skolan och det skolkuratoriva arbetet. Skolkuratorerna beskriver i redovisat resultat en önskan om att arbeta mer förebyggande och hälsofrämjande vilket kan ses som ett tecken på att de vill att arbetet bedrivs mer utifrån den formella grundbulten (lagen), så som de tolkar den. Det vill säga att arbeta förebyggande och hälsofrämjande i grupp skulle enligt dem vara att bedriva ett idealiskt arbete. Vi uppfattar att det blir svårt för skolkuratorerna att arbeta på det sätt de vill eftersom att den formella grundbulten inte är tydligt definierad och fri att tolka själv. Detta gör att arbetet i högsta grad utövas informellt, då skolkuratorernas arbete främst styrs efter de situationer och behov som uppstår bland eleverna och inte efter deras egna tolkning av den formella grundbulten.

Skolkuratorernas önskan om att arbeta på ett annat sätt stämmer överens med resultatet i Backlunds (2007) tidigare studie där det framkom att skolkuratorerna önskade att andelen förebyggande arbete skulle vara ”betydligt större”. Även Lees (2012) studie pekade åt samma håll då socialarbetarna i skolan ville spendera mindre tid åt individuella samtal och spendera mer tid på att förbättra skolkultur och göra gruppövningar. I samma studie framkom det att respondenterna ville ha mer balans mellan att arbeta på mikronivå (individuell rådgivning) och att arbeta på makronivå (förebyggande). Detta tolkar vi att Skolkurator 5 och 1 också ger uttryck för i ovannämnda citat då de påtalar en önskan om att arbeta mer på makronivå, då de genom grupper kan nå ut till fler elever. Vårt resultat skiljer sig å andra sidan till viss del från Agrestas (2004) tidigare forskning där socialarbetarna i skolan antydde att de inte bara ville ha mer tid till grupp rådgivning utan också mer tid till individuella samtal, vilket ingen av våra respondenter lyft fram under intervjuerna.

Utifrån våra respondenters redogörelser uppfattar vi det som att det finns en diskrepans mellan hur skolkuratorerna tolkar att de formellt ”ska” arbeta förebyggande och främjande och hur de

faktiskt arbetar. Glappet uppstår då skolkuratorerna väljer att, eller kanske måste tillgodose elevernas behov av samtalstid istället för att avsätta tid åt det arbete som de egentligen definierar som förebyggande och hälsofrämjande. Det vill säga, de arbetar mot individen istället för mot grupper eller skolmiljön även om de uttrycker att de egentligen skulle vilja arbeta mer på det sättet.

6.3 Upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande

I detta tema beskrivs de förutsättningar skolkuratorerna upplever att de har att arbeta förebyggande och hälsofrämjande i sitt arbete med psykisk ohälsa i skolan. I tema 6.3.1 ligger fokus på skolkuratorernas syn på tillgänglighet och deras känsla av att vara tillräcklig. Tema 6.3.2 berör hur skolkuratorerna beskriver de praktiska förutsättningarna för det förebyggande och hälsofrämjande arbetet med psykisk ohälsa.

6.3.1 Tillgänglighet och tillräcklighet som förutsättning

Under intervjuerna beskriver alla respondenter sig själva som tillgängliga för eleverna. De beskriver att de ofta finns på sina rum, via e-post, SMS eller med information på hemsidan. Samtidigt påtalar flera av respondenterna att de inte känner sig tillräckliga, mycket på grund av att de samtalstider de har blir uppbokade snabbt och det förebyggande och hälsofrämjande arbetet blir eftersatt. En av respondenterna beskriver sig som "extra tillgänglig" men att hen ändå inte hinner med allt.

Jag skulle nog kunna tredubbla mig och jag skulle nog ha fullt upp ändå. Det är inte så att man går hem och känner 'Nu blev jag klar idag' [...] Men jag är väldigt, väldigt tillgänglig. De kan komma hit och knacka på eller skicka SMS. Ibland svarar jag på elevers SMS på kvällen när jag hinner och har lust. Andra elever tar det via Kik⁴ och andra sociala medier där jag finns. (Skolkurator 5)

Skolkuratorerna berättar i intervjuerna att de individuella samtalen upptar så mycket tid så att de ibland behöver återkoppla till studenter utanför arbetstid. De ger därmed uttryck för en påtaglig brist i resurser. Detta skulle kunna förstås med hjälp av Lipskys (2010) tankegång om att det för gräsrotbyråkratier i princip är omöjligt att ha tillräckligt med resurser. Lipsky (2010) menar att om tillgängligheten ökar kommer också efterfrågan öka. Detta innebär att det inte alltid är en hållbar

⁴ **Kik** är en populär meddelandeapp för smarta mobiler som har cirka 200 miljoner användare. Den är särskilt populär bland ungdomar (Surfa Lugnt 2015).

lösning att tillföra mer resurser till gräsrotsbyråkratier för att avhjälpa organisationsproblem. Att vara väldigt tillgänglig genom flera kanaler under en stor del av dygnet tolkar vi som ett sätt för skolkuratorerna att försöka öka sin tillgänglighet gentemot eleverna vilket vi menar kan ha skapat en ökad efterfrågan, i enlighet med Lipsky (2010). Vår tolkning av ovanstående är att skolkuratorernas förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande inte ökar med ökad tillgänglighet, att vara väldigt tillgänglig minskar inte arbetsbelastningen och frigör inte utrymme att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Vi förstår det som att skolkuratorernas känsla av att vara tillgänglig på flera kanaler utanför arbetstid ökar deras känsla av att de räcker till för eleven, även om det egentligen inte förändrar skolkuratorns förutsättningar att hinna med samtliga önskvärda arbetsuppgifter under dagen.

6.3.2 Praktiska förutsättningar

I våra intervjuer framkommer att respondenterna har varierat antal elever, mellan 300-1200, som de ansvarar för på respektive skola. Alla respondenter har en heltidstjänst utom Skolkurator 9, som arbetar halvtid på den aktuella gymnasieskolan, vilket hen upplever påverkar förutsättningen att arbeta på ett tillfredställande sätt, något även Skolkurator 6 och Skolkurator 8 påpekar då deras tjänster är på 90 %.

Jobba förebyggande när man har 300 elever och jobbar halvtid. 'Hur ska du göra det?' Jag upplever det svårt. Problemet är att man inte får göra ett helt jobb, det blir lidande på något sätt. Jag skulle nog säga att som halvtidsanställd är det omöjligt att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. (Skolkurator 9)

Genomgående i intervjuerna är att alla respondenter ger uttryck för en frustration över att tiden inte räcker till. De framhåller att tiden går åt till alla måsten, så som samtal, dokumentation, administration, telefonsamtal och samordning med lärare, föräldrar och myndigheter. Respondenterna understryker att det hade underlättat med en kollega att dela ansvaret med, vilket de tror skulle ge det förebyggande och hälsofrämjande arbetet större utrymme.

Hade man färre elever att jobba med per skolkurator hade man kunna göra ett bättre jobb, ha mer utrymme i sitt schema att jobba mycket mer förebyggande med grupper, klassprojekt och allt sånt där som inte hinns med nu. Man skulle kunna dra igång massa saker och orka hålla igång det. Om vi var två här på

heltid, skulle det göra skillnad, skulle man vara tre så skulle det vara drömmen.

(Skolkurator 4)

Skolkuratorernas utsagor kan jämföras med Lipskys (2010) resonemang om att otillräckliga resurser är ett kännetecken för gräsrotsbyråkratier, vilket kan leda till hög arbetsbelastning och svårigheter att ordentligt utföra arbetsuppgifterna. I det beskrivna resultatet framkommer att skolkuratorerna i vår studie upplever otillräckliga resurser i form av tid och arbetskraft i förhållande till hur många elever de har, vilket gör att arbetsbelastningen uppfattas som hög av skolkuratorerna. Detta resulterar i att förutsättningarna att arbeta förebyggande och hälsofrämjande blir låga. Arbetet kan således inte utföras ordentligt, i enlighet med Lipsky (2010).

Resultatet stämmer överens med det Lee (2012) kommer fram till i sin studie där flera respondenter upplevde att deltidstjänst begränsade dem att utföra vissa arbetsuppgifter. Lees (2012) respondenter uppgav att för att en förändring ska till måste det tillsättas mer personal, mindre arbetsbelastning och mer arbetstimmar, vilket också skolkuratorerna i vår studie upplever. Resultatet går också i linje med Isaksson (2014) som beskriver att skolkuratorerna i hennes studie talar om bristande resurser och hur en följd av detta är att utrymmet för förebyggande arbete blir mindre. Vi tolkar det som att skolkuratorerna i vår studie upplever att de inte har tillräckligt med resurser för att kunna genomföra arbetet på bästa möjliga sätt eller på det sätt som de önskar. Vi förstår det som att de resurser som påverkar skolkuratorerna inte är resurser som de själva har makt att styra över, exempelvis ligger det inte i deras händer att bestämma tjänstens omfattning eller hur många elever de ska ansvara över. Deras handlingsutrymme blir begränsat när de får för mycket att göra. Precis som Lipsky (2010) menar, vilket vi beskrev i avsnitt 6.3.1, kan det vara så att lösningen på problemen inte alltid är att öka resurserna, i detta fall en till skolkurator. Utifrån Lipskys (2010) synsätt kan det funderas över om en till kollega skulle göra att arbetet bedrivs på ett förebyggande och hälsofrämjande sätt eller om istället elevernas efterfrågan på enskilda samtal skulle öka. Vår tolkning är dock att skolkuratorernas känsla av att dela arbetet med någon skulle kunna få dem att uppleva arbetsbelastningen som lägre vilket skulle kunna få dem att ta sig utrymme till att arbeta mer förebyggande och hälsofrämjande.

6.4 Att arbeta i skolan som organisation

I detta tema behandlas skolan som organisation och hur skolkuratorerna beskriver de förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande de har inom organisationen. Tema 6.4.1 belyser skolkuratorernas tolkning av vad utvärdering och uppföljning kan ha för betydelse för det skolkuratoriva arbetet. Fokus i tema 6.4.2 ligger på vilken betydelse skolorganisationen beskrivs ha för det skolkuratoriva arbetets genomförande.

6.4.1 Betydelsen av utvärdering och uppföljning

De flesta respondenterna i vår studie berättar att de inte har någon systematisk utvärdering eller uppföljning av sitt arbete. Flera av dem uttrycker däremot en önskan om att ha någon form av statistik över exempelvis varför och hur ofta elever kommer till dem, samt med vad de arbetat med under en period. Ett fåtal respondenter berättar att de upplever det som tidskrävande och att det ligger en svårighet i att utvärdera deras arbete, eftersom att arbetsuppgifterna varierar i hög utsträckning från dag till dag.

Nej, vi har ingen systematisk utvärdering, inte än. Jag hoppas att det blir det.

Vad har vi gjort och vad som har fungerat och vad har vi inte gjort, varför har vi inte gjort dom sakerna. Det tycker jag är jätteviktigt, man måste se vad som funkar för det kan man göra mer av och också se vad som inte funkar för det ska man ju inte göra mer av. (Skolkurator 5)

Några av skolkuratorerna uppger att de inte utvärderar eller följer upp sitt arbete på grund av att skolledningen inte efterfrågar detta eller är intresserade av informationen sådan statistik kan ge skolan som helhet. Respondenterna berättar också att det inte finns något dataprogram, blanketter eller andra modeller tillgängliga på skolan för att det ens ska kunna vara möjligt att föra statistik och utvärdera.

Nej, jag har gjort mina egna utvärderingar några gånger och ingen jävel läste det. Så jag har inte gjort det på några år och det är ingen som brytt sig eller frågat efter det heller. Så nej, istället för att sitta och svettas och samtidigt bli sur och bitter (skratt) över att 'Nu håller jag på att jobba med något som ingen läser'. Så fort någon ber mig så kommer jag skriva direkt, jag lovar. Det är väl egentligen ett misslyckande (..) (Skolkurator 8)

I tema 6.2.1 nämndes att skolkuratorerna arbetar efter en lag som de inte tycker det finns någon tydlig definition för. I citaten ovan redovisades att skolkuratorerna inte heller utvärderar sitt arbete. Detta går att förklaras utifrån Lipsky (2010) som menar att gräsrotsbyråkratier kännetecknas av att ha diffusa mål vilket leder till att arbetet blir svårt att följa upp och utvärdera. Den otydliga definitionen av lagen tolkar vi skulle kunna vara en orsak i ledet till att skolkuratorerna upplever svårigheter i att utvärdera arbetet, då det inte finns någon fastslagen beskrivning för vad arbetet faktiskt går ut på och därmed vad som behövs följas upp och utvärderas. Vi kan också jämföra vårt resultat med Abrahamsson (2000) som menar att problem inom organisationer kan uppstå när omständigheter som begränsar rationella val blir synliga. Abrahamsson (2000) nämner det teknologiska villkoret som ett exempel på vad som kan begränsa den subjektiva rationaliteten, vilket i vårt resultat kan tänkas vara avsaknaden av verktyg för att kunna utvärdera eller följa upp. Vi tolkar det som att skolkuratorernas rationella val är att de vill utvärdera och följa upp men att deras rationalitet begränsas av att det inte finns tillgänglig teknologi för att genomföra detta.

Det våra respondenter berättar stämmer också överens med Isakssons (2014) resultat där skolkuratorerna uppgav att deras arbete inte utvärderas, vilket de inte upplevde som frihet utan som ett osynliggörande och något som de tyckte skadade yrkesrollens legitimitet. Detta tolkar vi också att våra respondenter upplever vilket synliggörs i citatet ovan, då Skolkurator 8 markerar att hen gärna skulle utvärdera om någon ville läsa och använda sig utav det. Vi tolkar också det respondenterna framhåller som att avsaknaden av relevanta verktyg och frånvaron av bekräftelse från ledning resulterar i att skolkuratorerna inte känner sig motiverade till att arbeta med utvärdering. Vi uppfattar däremot att de uttrycker en önskan om att kunna göra det. För att kunna arbeta med förebyggande och hälsofrämjande projekt menar vi att det är viktigt att först kartlägga behoven eleverna på skolan har. Det kan vara svårt få en ordentlig överblick av detta om inte arbetet systematiskt loggas utefter vilka de vanligaste psykosociala problemen är. Att inte få positiv bekräftelse i form av vetskap om att det man gjort är bra och viktigt från skolledningen tolkar vi skulle kunna leda till en låg legitimitet hos skolkuratorer, vilket också respondenterna i Isakssons (2014) studie intygar om.

6.4.2 Organisationens betydelse för arbetet

Respondenterna beskriver under intervjuerna att de stundom uppfattar det som svårt att vara den enda i skolans värld med en socionomutbildning, då de uppfattar sig som de enda som ser till hela människan. De påpekar att om skolledningen inte förstår att elevens mående påverkar deras

skolresultat blir det svårt för skolkuratoren att framhålla elevhälsan som viktig, vilket blir en genomgående kultur i skolan. Vidare återkommer respondenterna ofta till att deras förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande begränsas när inte all personal “är med på tåget”.

Tidigare jobbade vi med Friends⁵ i många år, vi hade börjat jobba upp en rätt bra struktur och vi hade valda lärare som jobbade i en antimobbingsgrupp fram tills att rektorerna sa till den ena läraren efter den andra ‘Du behöver inte jobba med Friends, det gör kuratorerna’ och då sprack vårt arbete totalt och lades ner. (Skolkurator 8)

Under intervjuerna framkommer också att många respondenter uppfattar det som en utmaning att bedriva skolsocialt arbete i skolans nuvarande utformning. De intervjuade skolkuratorerna lyfter att den pedagogiska miljön och den psykosociala miljön inte alltid är anpassade för varandra. Några respondenter beskriver svårigheten med att få tid till något som inte ingår i läroplanen eller inte är inplanerat i elevernas scheman.

Jag tycker att mycket är inbyggt i strukturen. En del har med ekonomin att göra, man tar in många elever för att få fullt och få ekonomin att gå runt. En del har med schemat att göra, de börjar kvart över åtta och har lektioner till fyra, det finns ingen tid över. En del har att göra med att eleverna är stressade på grund av att det är så höga studiekraav och lärarna har höga förväntningar. Då tänker man ju inte längre på det här med hälsan, man bygger ju in fel i systemet som är kontraproduktivt när man tänker på hälsofrämjande och det kan ju inte jag som kurator ändra på. (Skolkurator 1)

Det beskrivna resultatet visar att det skolkuratoriva arbetet påverkas av organisatoriska förutsättningar vilket går i linje med Lipskys (2010) beskrivning om att gräsrotsbyråkraterna måste rätta sig efter regler, lagar och normer som kommer från högre instanser. Vi tolkar vårt resultat i förhållande till Lipsky (2010) som att skolkuratorns handlingsutrymme skapas utefter skolpolitiska mål och regler och de av ledningen godkända normer angående förhållningssättet till skolsocialt arbete, till exempel om skolan ska arbeta med organisationer som Friends. I vår studie uppfattar vi att Lipskys (2010) resonemang också tar sig uttryck när Skolkurator 1

⁵ Friends är en organisation som arbetar med en “hela skolan-ansats” för att utbilda lärare, föräldrar och barn ring hur de kan förebygga mobbing. (Friends 2016)

beskriver skolsystemet som en kontraproduktiv arena där exempelvis tidspressade scheman och höga förväntningar i detta fall kan ses som normer från högre instanser. Det våra respondenter beskriver kan också förstås utifrån Abrahamsson (2000), som lyfter ekonomiska och politiska villkor som begränsande av den subjektiva rationaliteten hos organisationer. Vår tolkning är att skolkuratorns rationella val att vilja arbeta hälsofrämjande och förebyggande begränsas av yttre faktorer så som skolans elevantal som ligger till grund för ekonomin, hur schemat är satt eller hur verksamheten pedagogiskt är utformad för att nå de kunskapsmål som finns uppsatta.

Vårt resultat går att jämföras med den studie Hylander och Ahlstrand (2013) gjort som visade att på de skolor där skolkuratorerna saknade ledning, användes inte resurserna på det sätt som de kunde ha gjorts. Det framkom också att rektorns inställning till elevhälsan var viktig då den påverkade kulturen på skolan. Även skolkuratorerna i vår studie framhåller detta genom att exempelvis lyfta att all skolans personal behöver "vara med på tåget" för att förutsättningarna för förebyggande och hälsofrämjande arbete ska vara bra. Vi kan också relatera vårt resultat med Backlund (2007) som menar att skolkuratoren blir extra känslig för omgivande förväntningar i arbetsmiljön till följd av en svag reglering eller oklar yrkesroll. Detta menar vi blir synligt i vårt resultat då exempelvis Skolkurator 8 i citatet ovan beskriver en situation som slutade med att ett projekt lades ner för att inga lärare hade tid att vara delaktiga och att de inte får uttalat stöd från ledning och lärare att tillsammans genomföra arbetet.

Däremot skiljer sig vårt resultat sig från Hylanders (2011) resultat, där skolkuratorerna upplevde att det uttrycktes att deras arbetsuppgifter kunde genomföras av andra på skolan. Detta tycks inte våra respondenter uppleva, snarare anses de vara de enda som kan genomföra det psykosociala arbetet. Vi förstår det som att en förväntning på skolkuratoren som den som ensam ska ansvara för all psykosocial arbetsmiljö på skolan, går i linje med en oklar arbetsbeskrivning för skolkuratoren som resulterar i att det inte är helt klart vad och hur skolkuratoren ska arbeta. Vi tolkar det som att det kan bli svårt för skolkuratoren att utföra sitt uppdrag i enlighet med skollagens (2010:800) budskap att främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande om inte all skolans personal förstår vikten av ett psykosocialt förhållningssätt gentemot eleven. Detta blir en för stor uppgift för skolkuratoren att genomföra ensam.

I detta avsnitt beskrevs studiens resultat och analys vilka presenterades i tre olika teman. I det första berördes förebyggande och hälsofrämjande arbete. I det andra redogjordes för upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. I det sista temat presenterades hur

det upplevs att arbeta i skolan som organisation. Nedan följer en avslutande diskussion och en redogörelse för studiens slutsatser. Avslutningsvis ges förslag på framtida forskning.

7. Avslutande diskussion

I detta avsnitt diskuteras studiens resultat och slutsatser. Vi avslutar uppsatsen med att ge förslag på framtida forskning.

7.1 Diskussion och slutsatser

Syftet med studien har varit att undersöka vilka förutsättningar skolkuratorer i Stockholm upplever sig ha för att arbeta förebyggande och hälsofrämjande med psykisk ohälsa bland unga. Sammanfattningsvis kan det konstateras att förutsättningarna upplevs varierande.

Förutsättningarna upplevs väldigt individuellt beroende på att det är otydligt definierat vad skolkuratorer har för arbetsuppgifter och hur dessa ska utföras, både i lagen och på de enskilda arbetsplatserna. De flesta tolkar ändå skollagens (2010:800) budskap om att det förebyggande och hälsofrämjande arbetet främst bör ske på grupp- och organisationsnivå, precis som Socialstyrelsen och Skolverket (2014) rekommenderar vilket också redogörs för i uppsatsens begreppsdefinition. Resultatet visar att skolkuratorernas ambitioner inte stämmer överens med hur de arbetar, alla menar att de vill arbeta mer förebyggande och hälsofrämjande än de gör idag.

Utifrån studiens resultat uppfattar vi det som att inte få möjlighet att utvärdera, tillsammans med att inte ha en arbetsbeskrivning och ett arbete reglerat efter en lag som inte är tillräckligt definierad kan leda till att ledningen får otydliga förväntningar på yrkesrollen. Detta kan i sin tur skapa låg legitimitet och litet utrymme för skolkuratorer att arbeta på det sätt som de genomgående uttrycker som önskvärt; förebyggande och hälsofrämjande. Ovanstående förutsättningar gör att skolkuratorer arbetar på olika sätt vilket skulle kunna skada legitimiteten för yrkesrollen i ett större sammanhang. Deras arbete bedrivs på en formell arena, skolan, men genomförs på ett mer informellt sätt, det vill säga genom egna inarbetade arbetssätt. Skolkuratoren är den enda som ska arbeta med det psykosociala i skolan, vilket i sig egentligen borde skapa hög legitimitet. Vi upplever dock att den höga legitimiteten inte riktigt finns där. Vår slutsats är att för att göra arbetet mer formellt och öka legitimiteten behöver skolkuratorerna ha en fastslagen arbetsbeskrivning eller vedertagna riktlinjer som är förankrade hos skolkuratorerna och skolledningen. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att skolkuratoren arbetar inom en människobehandlande organisation vilket gör det svårt att arbeta utefter allt för formellt fastslagna regler, vilket också Lipsky (2010) menar. Vi menar också att ett sätt att öka

yrkesrollens legitimitet kan vara att skolledningen i högre grad värdesätter och bekräftar skolkuratorn i arbetet med utvärdering av det skolkuratoriva arbetet. En utvärdering skulle också kunna bidra till att få skolledningen att se vad en välfungerande elevhälsa kan bidra med till skolan som helhet.

Vi uppfattar vårt resultat som att skolkuratorernas upplevda förutsättningar att arbeta förebyggande och hälsofrämjande begränsas av en utbredd syn bland lärare och ledning att skolan är en arena enbart för lärande där elevers mående inte prioriteras. Å ena sidan har vi en skolorganisation som är utformad efter att uppfylla läroplanens mål, vilket inte är konstigt eftersom det är en samhällsinstitution som ska fostra elever till samhällsmedborgare där utbildning ingår i statens koncept för att säkerställa framtida skatteinkomster. Å andra sidan så kan fokus på elevens mående försvinna i skolorganisationen och i sin tur leda till att läroplanens mål ändå inte uppfylls på grund av psykisk ohälsa. När det förebyggande och hälsofrämjande psykosociala arbetet inte prioriteras finns risk att det blir en ond spiral där eleven varken kan klara läroplanens mål, eller långsiktigt bli en fungerande samhällsmedborgare om hen inte får tidigt stöd med den psykosociala utvecklingen. Här spelar skolan en viktig roll som skyddsfaktor, vilket forskning slagit fast (se Gustafsson et al. 2010; Folkhälsomyndigheten 2016; Socialstyrelsen 2014). Slutsatsen utifrån detta blir att skolkuratorns psykosociala arbete är av stor vikt och bör tillvaratas bättre. Om arbetet då kan bedrivas förebyggande genom att reducera riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer eller hälsofrämjande genom att förbättra elevens självupplevda hälsa för att förhindra utbredd psykisk ohälsa i skolan så torde också eleven nå läroplanens mål i högre utsträckning.

Utifrån våra respondenters varierade svar på hur de uppfattar skollagens (2010:800) budskap om hur arbetet ska bedrivas "främst förebyggande och hälsofrämjande" funderar vi på vad lagstiftarens mål med lagändringen egentligen är. Vi tänker att ett mål med lagens införande skulle kunna vara att effektivisera arbetet med skolans psykosociala hälsa. Om en skolkurator kan arbeta på gruppnivå istället för individnivå sparas skolans resurser. Får fler tillgång till en skolkurator samtidigt behöver kanske inte tjänsten utökas, vilket på så vis inte belastar skolan ekonomiskt. Om så är fallet är målet dock inte uppnått då det framkommit att skolkuratorns främsta uppgift idag, är det enskilda elevsamtalet, vilket även är resultatet i en del av den tidigare forskningen vi presenterat. Exempelvis visar Backlunds (2007) studie om skolkuratorer på liknande svar som vår, vilket i sin tur tyder på att införandet av lagen inte har medfört några stora förändringar för hur arbetet bedrivs.

I vår studie framkommer att ett högt antal elever minskar förutsättningarna att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Även om det står i skollagen (2010:800) att skolkuratorerna ska arbeta förebyggande och hälsofrämjande så står det ingen begränsning i antal elever per skolkuratorjänst. Som framkommit i studien är tiden en viktigt förutsättning när det gäller det förebyggande och hälsofrämjande arbetet. Naturligtvis minskar utrymmet för förebyggande och hälsofrämjande arbete ju fler elever skolkuratoren har ansvar över, då behovet av fler enskilda samtal ökar. Vår slutsats är att det behövs något slags krav på hur många elever en skolkurator ska ha om man nu ska skriva i lagen att de ska arbeta på ett förebyggande och hälsofrämjande sätt. Om målet med skollagens (2010:800) budskap är att arbeta mer i grupper och förbättra skolmiljön så finns det en risk att målet missas då skolkuratorerna upplever att det inte finns tillfredställande förutsättningar att arbeta på det sättet.

Samtidigt frågar vi oss om det är rimligt att bortse från behovet av det enskilda samtalet när statistik visar att psykisk ohälsa ökar bland unga över 15 år. Skolkuratorerna prioriterar att möta elevens behov i enskilda samtal, vilket de menar inte får tiden att räckas till för större insatser på gruppnivå. Men vad skulle hända om arbetsordningen prioriterades annorlunda, där det förebyggande och hälsofrämjande arbetet i grupp gick före det enskilda samtalet, skulle elevens psykiska mående förbättras och behov av samtal minska, eller skulle samma stora behov kvarstå? För att ta reda på detta måste någon få möjlighet att prova, men som arbetet är utformat idag, det vill säga informellt styrt, verkar det mer eller mindre vara omöjligt enligt skolkuratorerna, som vi menar inte kan förändra detta på egen hand. Vi anser att det krävs en ändring på ledningsnivå, både nationellt och på de enskilda skolorna där skolkuratoren får en något mer formell arbetsordning där det framgår hur skolkuratoren ska möta elevernas behov och på vilka sätt detta ska genomföras. Först då kommer förutsättningarna att arbeta förebyggande och hälsofrämjande upplevas som goda.

7.2 Förslag på framtida forskning

Utefter denna studie kan vi förstå att det sociala arbetet i skolan är ett relativt outforskat men stort ämne. För att fördjupa sig i förutsättningarna att bedriva skolsocialt arbete kan en undersökning om hur förutsättningarna skiljer sig åt mellan friskolor och kommunala skolor vara ett förslag, då detta inte var något vi undersökte närmare men som några av respondenterna antydde under intervjuerna att det var skillnader. Ett annat förslag för att fördjupa förståelsen för hur skolkuratorer arbetar och vilken syn skolledningen har på skolans psykosociala arbetsmiljö kan

vara att studera hur likabehandlingsplanen är utformad. Detta skulle kunna göras i en jämförande textanalys. Något som också kan tänkas vara intressant för att fördjupa förståelsen om hur det skolkuratoriva arbetet egentligen bedrivs skulle kunna vara att utföra en kvantitativ studie där fokus ligger på att systematiskt utvärdera och logga vad skolkuratorer lägger sin tid på.

Referenslista

Tryckta källor

Abrahamsson, Bengt (2000). *Organisationsteori: moderna och klassiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Agresta, Jacqueline (2004). Professional Role Perceptions of School Social Workers, Psychologists, and Counselors. *Children & Schools* 26(3) s. 151-163. doi: 10.1093/cs/26.3.151.

Backlund, Åsa (2007). *Elevvård i grundskolan: resurser, organisering och praktik*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2007.

Barnens rätt i samhället (2012). *Barnens egna ord om sin psykiska ohälsa - Se hela mig!*. Stockholm: Barnens rätt i samhället.

Bremberg, Sven & Eriksson, Lilly (2010). *Investera i barns hälsa*. Stockholm: Gothia.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

D-Wester, Yvonne (2005). *Socionomen i skolan*. Stockholm: Gothia.

Evans, Tony. & Harris, John. (2004) Street-level bureaucracy, social work and the (exaggerated) death of discretion. *British journal of social work*, 34, s. 871-895.

Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.

Folkhälsomyndigheten (2013). *Barn och unga 2013 - utvecklingen av faktorer som påverkar hälsan och genomförda åtgärder*. Östersund: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2016). *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar*. Östersund: Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten (2016). *Folkhälsan i Sverige 2016 - årlig rapportering*. Östersund: Folkhälsomyndigheten.

Förenta Nationerna (2014). *Mental Health Matters - Social inclusion of youth with mental health conditions*. New York: United Nations.

Gustafsson, Jan-Eric., Allodi Westling, Mara., Alin Åkerman, Britta., Eriksson, Charli., Eriksson, Lilly., Fischbein, Siv., Granlund, Mats., Gustafsson, Per., Ljungdahl, Sofia., Ogden, Terje.,

Persson, Roland. (2010). *School, learning and mental health: a systematic review*. Stockholm: Health Committee, Royal Swedish Academy of Sciences.

Isaksson, Cristine (2014). Skolkuratorers handlingsutrymme – gränser, legitimitet och jurisdiktion. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1*, s. 57-66.

Isaksson, Cristine, Larsson Anna (2012) Skolkuratorsyrkets framväxt och utveckling i Sverige. *Socionomens forskningssupplement nr 32*, s. 24-33.

Kessler C. Ronald., Berglund Patricia., Demler Olga., Jin Robert., Merikangas R Kathleen., Walters E. Ellen., (2005). Lifetime Prevalence and Age-of-Onset Distributions of DSM-IV Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry* 62(6), s. 593-768. doi:10.1001/archpsyc.62.6.593.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lee, Jung-Sook. (2012). School social work in Australia. *Australian Social Work*, 65 (4), s. 552-570. DOI: 10.1080/0312407X.2012.675343.

Lipsky, Michael (1980). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.

Lipsky, Michael (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. 30th anniversary expanded ed.* New York: Russell Sage Foundation.

Patel, Vikram., Flisher, Alan., Hetrick, Sarah., McGorry, Patrick. (2007). Mental health of young people: a global public-health challenge. *The Lancet*, 369 (3), s. 1302-1313. DOI:10.1016/S0140-6736(07)60368-7

Socialstyrelsen (2005). *Folkhälsorapport 2005*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2014). *Vägledning för elevhälsan*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (2008). *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsråden (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Författningar och lagtexter

Skollagen 2010:800. Stockholm, Utbildningsdepartementet.

Proposition 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*.

Otryckta källor

Akademikerförbundet SSR (2014). *Sambandet mellan psykisk ohälsa, skolmiljö och skolresultat*. <https://akademssr.se/dokument/sambandet-mellan-psykisk-ohalsa-skolmiljo-och-skolresultat> [2016-04-11].

Akademikerförbundet SRR (2015). *Policy för skolkuratorer*. <https://akademssr.se/dokument/policy-skolkuratorer> [2016-04-25].

Friends (u.å). *Arbetsätt*. <http://friends.se/om-oss/arbetsatt/> [2016-05-07].

Folkhälsomyndigheten (2016). *Sjukdomar och besvär*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/amnesomraden/statistik-och-undersokningar/enkater-och-undersokningar/nationella-folkhalsoenkaten/psykisk-halsa/sjukdomar-och-besvar/> [2016-04-17].

Hylander, Ingrid (2011). *Elevhälsans professioner egna och andras föreställningar*. (FOG-rapport nr 70). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:765588/FULLTEXT01.pdf>. [2016-04-15].

Hylander, Ingrid., Ahlstrand, Elisabeth (2013). *Föreställningar om Elevhälsans ledning och organisering*. (FOG-Rapport nr 73). Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköping Universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:765602/FULLTEXT01.pdf>. [2016-04-15]

Novus (2016). *Kartläggning skolkuratorer*. https://akademssr.se/sites/default/files/files/novus_pdf_skolkuratorer_160104_0.pdf [2016-04-04]

Nyberg, Lena. (2016). Öka stödet till unga med psykisk ohälsa. *Dagens samhälle*, 4 mars.
<http://www.dagensamhalle.se/debatt/oeka-stoedet-till-unga-med-psykisk-ohaelsa-23095> [2016-04-08]

Skolverket (2014). *Nästan alla grundskoleelever fortsätter till gymnasieskolan*.
<http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/nyheter-2014/nastan-alla-grundskoleelever-fortsatter-till-gymnasieskolan-1.223182> [2016-04-11]

Surfa Lugnt (2015). *Vad är KIK och hur fungerar den?*.
<http://surfalugnt.se/uncategorized/2015/vad-ar-kik-och-hur-fungerar-den/> [2016-05-10].

Bilaga 1

Intervjuguide skolkuratorer

Skolkuratorns arbete

1. Är du anställd här på skolan som skolkurator och hur länge har du arbetet här? Har du ansvar över fler skolor?
2. Hur är din anställning utformad och hur många elever ansvar du för?
3. Hur fastställs dina arbetsuppgifter? Av vem eller vad? Berätta.
4. Beskriv arbetslaget du tillhör och hur ni samverkar samt hur ni fördelar arbetet.
5. Beskriv ditt dagliga arbete här på skolan.
6. Hur skulle du beskriva elevernas behov av dig på denna skola? Följdfråga: Upplever du att du har möjlighet att tillgodose detta behov?
7. Hur gör du för att nå ut till eleverna? Ge exempel.
8. Hur tolkar du skollagens budskap om "tillgång till en skolkurator" och "främst förebyggande"? Möjlig följdfråga: Är det viktigt att det står i lagen att det ska arbetas förebyggande och av vilken anledning upplever/tror du att det behövs?

Den nya skollagen

9. På vilka sätt påverkar dessa budskap dig i ditt arbete?
10. Upplever du att din tolkning stämmer överens med ledningens och den arbetsbeskrivningen du har?
11. Har skolan några konkreta mål angående förebyggande arbete uppsatta?

Psykiskt ohälsa

12. Möter du elever med psykisk ohälsa (definierat som t.ex: ångslan, ångest, magont, huvudvärk och nedstämdhet/självmodstankar)?
13. På vilket sätt arbetar du med psykisk ohälsa bland eleverna? Stödande, förebyggande, förändringsarbete? Ge exempel.
14. Hur arbetar skolan som helhet för att förebygga psykisk ohälsa bland eleverna? Ge exempel. Din roll i detta?
15. Vilka hälsofrämjande insatser finns på er skola?

Förutsättningar

16. Beskriv hur du upplever dina möjligheter att arbeta förebyggande?

17. Hur tillgänglig känner du att du kan vara för eleverna? Upplever du att är så tillgänglig som du önskar? (ev. hinder för detta?)
18. Vilka riktlinjer har du för att kunna arbeta förebyggande? Ge exempel.
19. Har skolan använt sig av några metoder/planer/i arbetet med psykisk ohälsa bland unga? Berätta! (i så fall, resultatet av användningen av metoden?)
20. Finns det en systematisk uppföljning och utvärdering av elevhälsan på er skola?

Egna reflektioner

21. Vad är det bästa med arbetet som kurator?
22. Vilka är dina utmaningar?
23. Skulle du vilja förändra något?
24. Är det något du vill tillägga?

Tack för oss!

Bilaga 2

Informationsbrev skolkuratorer

Hej!

Vi är två socionomstudenter som heter Anna-Maja och Sara. Vi går just nu vår femte termin på Södertörns högskola och ska skriva vårt examensarbete under våren. Vår uppsats kommer att handla om skolkuratorer och det förebyggande arbetet inom yrkesrollen. Vi vill studera hur den nya skollagen (2011) och skolans riktlinjer påverkar skolkuratorers möjligheter till att arbeta förebyggande med psykisk ohälsa hos eleverna och på vilka sätt detta görs, eller inte görs. Enligt en ny rapport från Akademikerförbundet SSR upplever många skolkuratorer att de inte kan arbeta förebyggande i den mån de önskar, eller skulle behöva. Eftersom att skolkuratoren är den enda i skolan som utövar socialt arbete med eleverna som sin specifika arbetsuppgift är det viktigt att undersöka skolkuratorns yrkesroll. Det finns studier som visar att med en förebyggande och hälsofrämjande verksamhet kan tecken på psykisk ohälsa hos unga upptäckas tidigt. Utifrån detta fann vi vårt intresse för ämnet.

För att kunna få svar på detta behöver vi intervjua ett antal skolkuratorer och det är här du kommer in i bilden. Intervjuerna kommer vara ca 30-45 minuter och du kommer att vara helt anonym i uppsatsen. Vi kommer att skriva på ett sådant sätt så att det inte går att identifiera personen eller skolan. Du som intervjuperson kan också välja att inte svara på frågor eller avbryta intervjun när som helst. De som kommer läsa uppsatsen är examinerande lärare, handledare och studenter som ska opponera. Uppsatsen kommer efter examination publiceras i databasen DIVA (Digitalt Vetenskapligt Arkiv).

Intervjuerna kommer att transkriberas i efterhand och därför underlättar det för oss om det finns möjlighet att spela in intervjun med ljudupptagning. Inspelningarna kommer bara höras av oss författare och tas bort så fort de har blivit transkriberade. Vi skulle bli väldigt tacksamma om ni har tid och möjlighet att delta i vår studie.

Hör gärna av dig om du har några frågor.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,
Anna-Maja och Sara